

ГУЛЬПА ДІАНА

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ
«ІСТОРІЯ УГОРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ»

*для студентів III-го курсу угорського відділення
Українсько-угорського
навчально-наукового інституту*

Ужгород–2017

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
УКРАЇНСЬКО–УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО– НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ

ГУЛЬПА ДІАНА

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ
«ІСТОРІЯ УГОРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ»

*для студентів III-го курсу угорського відділення
Українсько-угорського
навчально-наукового інституту*

Ужгород–2017

ББК Ш5 (4Уго) я 73

УДК 821.09 (439) (076)

Г- 94

Видання містить короткий виклад історії угорської літературної критики. У ньому розкриваються особливості угорської та європейської критики. Навчально-методичний посібник містить короткий виклад предмету, питання для практичної та самостійної роботи, питання для модульної роботи, питання на залік ітп.

Рецензенти: Чука Є.А., кандидат філологічних наук, доцент;
Дерке М.Ж., кандидат філологічних наук, доцент.

Відповідальний за випуск: Гульпа Д.В., кандидат філологічних наук, доцент.

Рекомендовано до друку Вченою радою Українсько–угорського навчально–наукового інституту. Протокол № 1 від 01. березня 2017-го року та методичною комісією Українсько–угорського навчально–наукового інституту. Протокол № 3 від 13. лютого 2017-го року.

Hulpa Diána

A MAGYAR IRODALOMKRITIKA TÖRTÉNETE

Módszertani útmutató
a harmadéves magyar szakos egyetemi hallgatók számára

Ungvár–2017

TARTALOM

Osztályozási kritériumok

A tantárgy célja és feladata

1.Téma: Az irodalomkritika alapfogalmai

1.1. Az irodalomkritika fogalma, célja, tárgya, alanya a klasszikus irodalomelmélet szerint

1.2. Az irodalomkritika fogalma a kortárs irodalomelmélet értelmében

1.3. Az irodalomkritika helye az irodalomtudományban

2. Téma: Az európai irodalomkritika története

2.1. Az irodalomkritika kialakulásának történelmi háttere

2.2. Az irodalomkritika első szakasza, az Arisztotelészi kritikai vizsgálat alapelvei
Irodalomkritika a hellénizmus korában

3. Téma: Az irodalomkritika története a középkorban és reneszánsz korában

3.1. Az irodalomkritika helyzete a középkorban

3.2. Az exegézis tudományága a középkorban

3.3. A reneszánsz kori irodalomkritika sajátosságai

4. Téma: Kritikairodalom az európai felvilágosodás korában

4.1. Az angol irodalomkritika sajátosságai a felvilágosodás korában

4.2. A német irodalomkritika sajátosságai a felvilágosodás korában

4.3. A francia irodalomkritika sajátosságai a felvilágosodás korában

5.Téma: A magyar irodalomkritika kezdetei

5.1. A magyar irodalomkritika kezdeteinek meghatározása

5.2. A pör irodalom

5.3. Bessenyei György szerepe a magyar irodalomkritika fejlődésében

6.Téma: Magyar irodalomkritika a felvilágosodás korában

6.1. Kazinczy Ferenc nyelvújítási törekvéseinek hatása a magyar irodalomkritika fejlődésére

6.2. Csokonai Vitéz Mihály kritikai nézetei a *Poétai harmonistika* c. művében

6.3. Berzsenyi Dániel kritikai nézetei

6.4. Színházkritika a felvilágosodás magyar irodalmában

7.Téma: A magyar irodalomkritika a reformkorban

- 7.1. Az európai kritika helyzete a romantika korában
- 7.2. A magyar irodalomkritika helyzete a reformkorban
- 7.3. Irodalomkritikai viták a reformkorban
- 7.4. A Pyrker-pör
- 7.5. Bajza József kritikai munkássága

8. Téma: Irodalomkritikai hagyomány a késő romantika korában

- 8.1. Az irodalomkritika nemzeti jellegének sajátosságai
- 8.2. Kritikai lapok a 19. század elején
- 8.3. Kölcsey Ferenc kritikai törekvései
- 8.4. Toldy Ferenc kritikai írásai
- 8.5. Szontágh Gusztáv kritikai elképzelései

9. Téma: Magyar irodalomkritika a 19. század második felében

- 9.1. A pozitivista kritika
- 9.2. Az orosz kritika hatása a magyar irodalomkritika fejlődésére
- 9.3. Kritikai iskolák és mozgalmak a korban
- 9.4. Gyulai Pál kritikai munkássága

10. Téma: A magyar irodalomkritika a 20. század elején

- 10.1. A magyar irodalomkritika helyzete a 20. század elején
- 10.2. Irodalomkritikai irányzatok
- 10.3. Irodalomkritikai folyóiratok
- 10.4. A Nyugat szerepe a század eleji magyar irodalomkritika alakításában

11. Téma: Irodalomkritikai hagyomány a 20. század második felében és a 21. században

- 11.1. A magyar irodalomkritika helyzete a 20. század második felében
- 11.2. A strukturalista irodalomkritika
- 11.3. Kritikai irányzatok a században
- 11.4. Kritikai folyóiratok a korszakban
- 11.5. A 21. századi magyar irodalomkritika jelene

Ajánlott szakirodalom a témához

Kötelező olvasmányok listája

Kérdések és feladatok gyakorlati órára

Kérdések és feladatok önálló munkához

Kérdések moduldolgozatra

Kérdések szigorlatra

Szakirodalom a tantárgyhoz

OSZTÁLYOZÁSI SZEMPONTOK

A hallgatók tevékenysége a gyakorlati órán megszerzett pontszámok, valamint a moduldolgozat során megszerzett pontszámok alapján van értékelve. A hallgatók osztályozása négyes pontrendszerben történik: kitűnő, jó, elégséges, elégtelen. Az értékelés során a következő szempontokat kell figyelembe venni:

Kitűnő érdemjegyre a hallgató köteles tökéletesen tájékozódni az irodalmi anyagban, ismernie kell a tanult irodalmi korszakot, a korszakban jelentkező stílusirányzatokat, társadalmi-politikai, gazdasági, kulturális viszonyokat. Kimerítő választ kell adnia a feltett elméleti kérdésekre, tájékozódnia kell a korszak szépirodalmi alkotásaiban, képesnek kell lennie elemezni, értelmezni azokat, valamint párhuzamot vonni saját korával, kihangsúlyozva a szövegben rejlő aktualitást.

Jó érdemjegyre helyes válaszokat kell adnia a feltett elméleti kérdésekre, tájékozódnia kell az irodalmi korszakban, ismernie kell a korszakot meghatározó irányzatokat. Ismernie és értelmeznie kell a korszak szépirodalmi hagyatékát. Válaszaiban megengedett némi, jelentéktelen pontatlanság.

Elégségesre minősíthető a hallgató felelete akkor, ha kevéssé és következetlenül tájékozódik az anyagban, a szépirodalmi alkotások elemzésekor, értelmezésekor hibásan értékeli, értelmezi azokat. Nem képes levetíteni a tanult korszak és olvasott szépirodalmi alkotás tanulságait saját korára, nem képes felismerni az azokban rejlő aktualitást.

Elégtelen érdemjegyre értékelhető a hallgató felelete akkor, ha ismereteiben nagy hiányosságok vannak. Felületesen vagy egyáltalán nem ismeri a tanult korszakot, annak irodalmi hagyatékát. Válaszaiban nem önálló olvasási élményeire támaszkodik, hanem rövid tartalom leírásokra. Nem képes értelmezni a szépirodalmi szöveget és aktualitását sem képes felismernie. A gyakorlati feladatokat vagy egyáltalán, vagy hiányosan teljesítette.

AZ OSZTÁLYOZÁS MÓDSZERE

A hallgatók tudásszintjét 100-as skálán mérik fel, értékelik, a következő módon: gyakorlati órán a hallgató 50 pontot gyűjthet össze, valamint moduldolgozaton is 50 pontot szerezhethet. A gyakorlati feleletek és a moduldolgozat összesített pontszáma 100.

Azok a hallgatók, akik a gyakorlati és moduldolgozat során 90–100-ig terjedő pontszámot gyűjtöttek össze, kitűnő érdemjegyet kapnak és felmentést a vizsga vagy szigorlat alól. Az ennél alacsonyabb pontszámot elérő hallgatóknak, kivételt képez az elégtelenre 0–59 pontra teljesítők esete, akiknek kötelező vizsgázni vagy/és szigorlatozni, egyéni döntés alapján megvan a lehetősége arra, hogy

javítson pontszámán, eredményén, vizsgán vagy/és szigorlaton. A bolognai rendszerben a pontozás a következő 90–100-ig A pont, kitűnő; 89–82-ig B pont, erős négyes; 81–74-ig C, gyenge négyes; 73–64-ig D, erős hármas; 63–60-ig E, gyenge hármas; 59–35-ig F, erős kettes, lehetőség van újra írni a moduldolgozatot és javítani; 34–0-ig FX, gyenge kettes, nincs lehetőség javítani a moduldolgozat eredményén.

Irodalomból írt moduldolgozat esetén a hallgató öt elméleti kérdést kap, amely kérdések mindegyike 10 pontot ér, így összesen 50 pontot lehet összegyűjteni. A gyakorlati feladatokra a hallgató szintén 50 pontot kaphat. Gyakorlati órán a hallgató szóban számol be ismereteiről vagy referátum, prezentáció formájában.

OSZTÁLYOZÁSI SKÁLA: NEMZETI ÉS ECTS

az összes tanulmányi eredményért adható pontszám	ECTS szám	a nemzeti osztályozás skálája	
		vizsga, gyakorlati referátum osztályozására	szigorlat osztályozására
90 – 100	A	kitűnő	beszámít
82-89	B	jó	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	elégéses	nem számít be, javítási lehetőséggel
35-59	FX	elégtelen, javítási lehetőséggel	
0-34	F	elégtelen, a tananyag újbóli megismétlésével	nem számít be, a tananyag újbóli megismétlésével

[<http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/5330>].¹

¹ ЗАТВЕРДЖЕНО наказом ректора ДВНЗ "УжНУ" № 503/01-17 від 03.03.2015 р. Положення схвалене науково-методичною радою ДВНЗ «УжНУ», протокол №2 від 17 лютого 2015 р., і вводиться в дію з першого семестру 2015/2016 н.р. Положення розглянуто та схвалено на засіданні Вченої ради ДВНЗ «УжНУ» від 26.02.2015 року (Протокол №2)

A tantárgy célja és feladata

A tantárgy célja. A magyar irodalomkritika története c. tantárgy fő célja az, hogy a hallgatók megismerkedjenek a magyar irodalomkritika fejlődéstörténetével. A tanulmányozott tantárgy keretén belül betekintést nyerhetünk a magyar irodalomkritika fejlődésébe és annak hatására a magyar irodalmi élet alakulására és az értő, igényes olvasóközönség nevelésében betöltött szerepére. A magyar és egyetemes irodalomkritika alkotóiról, irányairól, elképzeléseiről, törekvéseiről, módszereiről is szó esik. A hallgatók feladata, hogy elolvassák, megértsék, értelmezzék, elemezzék a korszak legjelentősebb kritikai alkotásait, módszereit, vizsgálati szempontjait. Az elméleti ismeretek közvetítésének fő célja az, hogy a hallgatók megtanulják:

- összegyűjteni és feldolgozni a témával kapcsolatos tudományos és kritikai szakirodalmat;
- megismerni és értékelni az európai és magyar irodalomkritika irányzatait, törekvéseit, kritikusait, teoretikusait, vizsgálati szempontjait;
- felhasználni a megszerzett tudást a későbbiekben, a tudományos és pedagógiai tevékenységében.

A tantárgy feladata. Az előadások befejezése után a hallgatónak:

- tájékozódnia kell a magyar irodalomkritika történetében, történeti, társadalmi-politikai, kulturális és tudományos tekintetben is;
- fel kell dolgoznia a korszak ismert kritikai tanulmányait, törekvéseit;
- fel kell dolgoznia a korszakkal kapcsolatos összes ismert forrásanyagot;
- meg kell ismerkednie a korszak ismert történelmi, irodalmi személyiségeivel;
- tisztában kell lennie az irodalomtörténeti korszakok felépítésével, a korszakolási szempontokkal.

A tananyag elsajátítása után a hallgatónak képesnek kell lennie:

- feldolgozni a tanult korszakkal kapcsolatos összes ismert forrásanyagot;
- elemezni és értelmezni a tanulmányozott korszakban megjelent kritikai írásokat, elméleteket;
- felismerni a tanult korszak aktualitását és párhuzamot vonni saját korával;
- a tanulmányozott szépirodalmi alkotásokban felismerni azok aktualitását és párhuzamot vonni saját korával, valóságával.

1.Téma: Az irodalomkritika alapfogalmai

1. Az irodalomkritika fogalma, célja, tárgya, alanya a klasszikus irodalomelmélet szerint
2. Az irodalomkritika fogalma a kortárs irodalomelmélet értelmében
3. Az irodalomkritika helye az irodalomtudományban

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában az irodalomkritikával kapcsolatos alapvető fogalmak tisztázására kerül sor. Ismertetjük a bírálat szó jelentését, eredeti, elsődleges jelentésben való használati körét. Ezt követően tárgyaljuk az irodalomkritika fogalmát. A fogalom tisztázásakor, mind a klasszikus, mind a kortárs értelmezésre kitérünk. Szólunk az irodalomkritikai vizsgálat alanyáról, tárgyáról, az ilyen jellegű vizsgálat céljáról is feladatáról is. Behatóan tárgyaljuk az irodalomkritika irodalomtudományban elfoglalt helyét, ennek kapcsán Pomogáts Béla megállapításait, szemléletét vesszük alapul. Az irodalomkritikai vizsgálat és az irodalomtörténeti kutatás közötti különbségekre is rámutatunk. Ebben Bateson megállapítására hagyatkozunk. Az irodalomkritika feladatának ismertetésekor tisztázzuk az értékelés, érték és esztétikai ítélet fogalmát. Az irodalomkritika szűkebb és tágabb értelemben vett vizsgálatával is foglalkozunk. Górcső alá vesszük az irodalomkritika társadalmi szerepét is. Ennek a kérdésnek a tárgyalásakor, a New criticism két kiemelkedő képviselőjének, Wellek és Warren tanítására támaszkodunk. Az irodalomkritika intézményesítésének kérdéséről is szó esik.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. NÉMETH G. Béla: *A magyar irodalomkritikai gondolkodás a pozitívizmus korában*, Bp.: Akadémiai, 1981. (12.)
2. SÖTÉR István (szerk.): *A magyar kritika évszázadai*, II. *Romantika, népiesség, pozitívizmus*. Írta és összeállította: F. I., NÉMETH G. Béla, Sötér István, Bp.: Szépirodalmi, 1981 (Általános)
3. SZAJBÉLY Mihály: *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után*, Bp.: Universitas, 2005. (2., 9.)
4. irodalom.arts.unideb.hu/archivum/.../BTMI250MA-VP.php
5. <http://exsymposion.hu/>
6. old.ektf.hu/tanszek/irodalomtudomanyi/alapfogalmak.doc
7. <http://home.hu.inter.net/kortars/0004/pappen.htm>
8. <http://www.letunk.rs/kritika-es-narratologia/>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Jovica Acin: Az irodalomkritika és a materialista olvasás
2. Dr. Bene András: Kritika és narratológia
3. Papp Endre: A nemzeti irodalmi kánon szükségességéről [<http://www.hitelfolyoirat.hu/sites/default/files/pdf/53-59.pdf>].

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁRA

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a bírálat szó jelentését, alkalmazási körét az antik görög irodalomban;
2. Ismertesse az irodalomkritika feladatát;
3. Ismertesse az irodalomkritikai vizsgálatok célját;
4. Ismertesse az irodalomkritika alanyát és tárgyát.

TÉMÁK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza az irodalomkritika szerepét az irodalmi élet kialakulásában;
2. Tanulmányozza az irodalomkritika feladatát az értékálló irodalmi alkotás felfedezésében;
3. Tanulmányozza az irodalomkritika társadalmi funkcióját;
4. Tanulmányozza az irodalomkritika szerepét az értő olvasó nevelésében;
5. Elemezze és értékelje Papp Endre kritika feladatáról vallott nézetét:

...A kritika mindenekelőtt az irodalom szociokulturális működésének a része. A kritika – az irodalmi művek apropóján keletkezett, illetve irodalmi művek által lezajló – kulturális célú dialógus, melyben kifejeződnek, hatnak az adott társadalmi párbeszéd aktuális problémái. A kritikai tevékenység mint kommunikációs aktivitás értelmezhető. Szempontja nem kizárólag „irodalmi”, hiszen a tiszta, önelvű irodalmiság ideája teoretikus természetű. A mindennapi gyakorlatban az irodalom nem mint egy önmagáért való, hermetikusan zárt verbalizmus jelenik meg, hanem mint a kulturális párbeszéd egyik részterülete. Ebből kifolyólag az esztétikai ítéletalkotás a maga komplexitásában fejt ki hatását. A meghatározással a kérdéskör részben elkülöníthető a teoretikus vitáktól: a kritikáról szóló beszédet nem meríti ki a hermeneutikai vagy posztstrukturalista módszertan. (Jóllehet nyilvánvaló, hogy terminológiáját, vizsgálati szempontjait a kritika az irodalomtudományból veszi.) A kritika központi problémája mindig az értékítélet problémája. Ezen túlmenően az is bizonyosnak látszik, hogy az esztétikai ítélet eredendően értékítélet. Már tárgyunk kiválasztásakor is értékválasztás fejeződik ki: mit tartunk alkalmasnak, illetve érdemesnek arra, hogy esztétikai megítélés alá essék. Ehhez kapcsolódva az irodalmi befogadás kettős aspektusáról lehet szó. A megértés és a megítélés szétválaszthatatlan egymástól az esztétikai tapasztalatban – tehát nincs megértés megítélés nélkül és viszont –, azonban a kettős alapozottság egyik vagy másik eleme az irodalomhoz forduló vizsgálat céljában túlsúlyba kerülhet. Az irodalomelmélet és az irodalomtörténet-írás objektíváló, általánosító eljárása a megértésre teszi a hangsúlyt, míg a kritika a szubjektivitás megengedésével a megítélést tolja előtérbe. A kritikairás attitűdje – tehát hogy az irodalom kulturális

funkcionalitásának gyakorlatát valósítja meg – nem tisztán „irodalmi” szempontrendszerével folytonosan bizonyítja, hogy nincs objektív nézőpont, azaz a megértő-megítelő és tárgya ugyanazon nyelvi tradíció és kulturális környezet szereplője. Az esztétikai tapasztalat, azaz a megértés és a megítélés sohasem hordozhat magában kontextusfüggetlen igazságigényt. Elvont tudományos szempontból nem fontos értékangsort alkotni. A metonímia esztétikai szempontból nem magasabb rendű a metaforánál, a tárgyas szemlélet a vallomásos kifejezőmódnál. Ha az irodalmi alkotás eszközei hierarchiába rendeződnek egy teória nézőpontjából, akkor ott nem beszélhetünk esztétikai ítéletről. Az esztétikai ítélet ugyanis, mint már jeleztem, a művészi jelenséget nem a maga elvontságában, hanem a befogadóra tett hatásában érti meg. Ennek következtében a „tisztá”, tehát a társadalmi diskurzustól sértetlen megértés ideája is csak vágyalom. A kánonalkotás a kritikai közelítésmód tiszte. Az önelvű tudományosság aspektusából alighanem érdektelen a kánonok létrehozása. Az irodalom történetének alakulását, az eszközrendszereket, a nyelv művészi szándékú használatának módozatait vizsgálva az ízléstörténethez tartozónak tűnik föl az alkotók fontossági sorrendbe állítása. Az elmélet szempontjából csak a nyelvi hagyományok egymás mellett élését konstatálhatjuk. Az értékítélet nem más ebben az esetben, mint a hagyományok hierarchiájának megalkotása egy, az elmélettel éppen ellentétes aspektusból, hiszen a divatos dogmatika szerint az „eltérő nyelvjátékok összemérhetetlenek”. A kánon határozottan művelődési kategória, a kulturális átörökítés és értékképzés területén van szerepe. A kánonalkotás közösségi „műfaj”. A kánon léte egy kulturális közösség jóváhagyását, tudomásulvételét feltételezi. A kánon egy közösség értékítéletének leképezése, amely normatív erejű. Azonban a kritikai értékítéletnek nem kell tárgyiasan bizonyíthatónak lennie. Nem az ítélet „igazsága” a fontos, hanem az értékelőrendszer működése. A kánonképzés mindig ideologikus, tehát maga az irodalom sem jelenhet meg másként a kulturális dialógus területén, mint valamely kulturális funkció betöltője [<http://home.hu.inter.net/kortars/0004/pappen.htm>].

2. Téma: Az európai irodalomkritika története

1. Az irodalomkritika kialakulásának történelmi háttere
2. Az irodalomkritika első szakasza, az Arisztotelészi kritikai vizsgálat alapelvei
3. Irodalomkritika a hellénizmus korában

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Ebben a témában az európai irodalomkritika fejlődéstörténetéről esik szó. Beszélünk Philétoszról és munkájáról a Vegyes szavak c., amely meghatározó szerepet játszik a kritika fejlődésében. A kritikus szó filozófiai terminusként való használatáról is beszélünk, amely Platónról származik. Adott kérdésben az irodalomkritika antik korban való fejlődését tárgyaljuk. Az antik irodalom minden olyan korszakát érintjük, amikor az irodalomkritika jelenlétéről beszélhetünk. A hellénizmus korának tanulmányozására is kitérünk, amikor az irodalomkritika a filológia és orvoslás terén is használatos fogalom lett. Fejlődése során az irodalomkritika fogalma korszakonként megújult, s egyben régi hagyományaihoz is visszatért. Részletesen elemezzük Arisztotelész kritikai vizsgálati szempontjait: az esztétikum, etikum és egyéniség felfogását. Arisztotelész *Poétika* c. művéről is szó esik. Ennek az alkotásnak a kapcsán betekintést nyerünk a tragédia, komédia stb. sajátosságainak tanulmányozásán keresztül az irodalmi mű kritikai vizsgálatába, megközelítésébe. Érthetővé és egyben érzékelhetővé válik az, miért

is fontos az irodalmi alkotás, alkotói magatartás, műfaj kritikai megítélése, tanulmányozása.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. ANGYALOSI 1996. Angyalosi Gergely: *Kritikai törekvések a Nyugat vonzaskörzetében* = A. G.: *A költő hét bordája*. Debrecen, 233–248.
2. ANGYALOSI 2013. *A kritikus anatómiája*. Angyalosi Gergellyel beszélget Szénási Zoltán. ujforras.hu (2013. aug. 6.)
3. HALÁSZ 1981. Halász Gábor: *A kritikáról* = H. G.: *Tiltakozó nemzedék*. Budapest, 1008–1012.
4. TAKÁTS 2009a. Takáts József: *A kritikus mint kritikus* = T. J.: *Kritikus minták*. Pozsony, 7–27.
5. TAKÁTS 2009b. Takáts József: *A kivétel* = T. J.: *Kritikus minták*. Pozsony, 29–42.
6. <http://www.pphf.hu/images/hallgatok/biblikum/egz-etm.pdf>
7. <http://korunk.org/?q=node/5438>
8. <http://mek.oszk.hu/09600/09673/09673.htm>
9. <http://www.mke.hu/lyka/08/091-107-kritika.htm>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Ambrus Zoltán. *A kritikáról*
2. Lyka Károly. *A kritikáról*
3. Arisztotelész. *Poétika*

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse az európai irodalomkritika kialakulásának történelmi hátterét;
2. Ismertesse az irodalomkritika szerepét Ptolemaiosz királykorában;
3. Ismertesse Philétosz *Vegyés szavak* c. művének szerepét az európai irodalomkritika fejlődésében;
4. Ismertesse a Hellénizmus korának kritikai felfogását.

TÉMÁK ÉS KÉRDÉSEK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza Arisztotelész kritika vizsgálati szempontjait;

2. Elemezze Arisztotelész Poétika c. mű ismertetett részét, mutassa ki a szövegben kritikai nézeteit:

A költészetről magáról és annak műfajairól kívánunk beszélni: arról, hogy melyik milyen hatással rendelkezik, s miképpen kell alakítani a tárgyat szolgáló elbeszéléseket, hogy művészileg értékes legyen a költemény, továbbá, hogy hány részből és milyenekből álljon, s ugyanígy minden egyébről is, ami csak vizsgálódásunk körébe tartozik - kezdve természetszerűleg az alapelemeken.

Az eposzírás, a tragédiaköltészet, a komédia, a dithürambosz-költészet s a fuvola- és lantjáték nagy része, egészben véve mind utánzás. Három tekintetben különböznek egymástól: más eszközökkel, mást és máshogyan - tehát nem ugyanazon a módon - utánoznak. Amiképpen ugyanis színnel és vonallal sok dolgot utánoznak egyes festők (kik mesterségbeli tudás, kik megszokás útján), más művészek viszont hanggal, ugyanígy van az említett művészetekben is: valamennyien utánoznak ritmussal, nyelvvel és dallammal, vagy külön alkalmazva, vagy vegyítve ezeket. A fuvola- és lantjáték például csupán a dallamot és a ritmust használja, s vannak más ilyen jellegű művészetek is, mint például a sípjáték; magával a ritmussal, dallam nélkül utánoz a táncosok művészete, mert hiszen a ritmusok alakításával ők is utánozzák a jellemeket, szenvedélyeket és tetteket.

A szavak művészete csak prózát vagy verset használ, s ez utóbbi lehet vagy vegyes formájú, vagy végig azonos versmértékű, de összefoglaló elnevezése máig sincs. Nem rendelkezünk ugyanis közös elnevezéssel Szóphrón és Xenarkhosz mimoszaira és a szókratészi beszélgetésekre, sem arra, ha valaki epikus vagy elégiai, vagy más efféle versmértékben végzi az utánzást - eltekintve attól, hogy az emberek, a versformával kapcsolva össze a költői tevékenységet, ezeket elégiaköltőknek, amazokat meg eposzköltőknek nevezik, nem az utánzás módja szerint jelölve meg a költőket, hanem általában a versmérték szerint. Még azt is "költészetnek" szokták nevezni, ha valamilyen orvosi vagy természettudományi tárgyat foglalnak versbe. Pedig a versmértéken kívül semmi közös nincs Homéroszban és Empedoklészben, úgyhogy amaz joggal nevezhető költőnek, emez viszont inkább természettudósnak, mint költőnek. Ugyanígy azt is költőnek kell neveznünk, aki mindenféle versformát keverve végez utánzást, mint ahogy például Khairémón megírta mindenféle metrumból összekevert rhapszodiáját, a "Kentauroszt"-t. - Ezekről tehát ennyit állapítsunk meg.

Vannak olyan művészeti ágak, amelyek az említett eszközök mindegyikét használják - tehát a ritmust, a dallamot és a versmértéket -, mint például a dithürambosz- és a nomoszköltészet, meg a tragédia és a komédia; ezek abban különböznek, hogy egyesek egyszerre használják, mások csak felváltva. Szerintem tehát a művészeti ágakat az különbözteti meg, hogy milyen eszközökkel végzik az utánzást.

II.

Mivel az utánzók cselekvő embereket utánoznak, vagy kiválóknak vagy hitványaknak kell lenniük (a jellemekek szinte mindig csak ezekhez igazodnak, hiszen a hitványság és a kiválóság által különbözik minden jellem): vagy nálunk jobbaknak, vagy rosszabbaknak, vagy hozzánk hasonlóknak, mint ahogy a festők is csinálják: Polügnótosz jobbakat, Pauszón rosszabbakat, Dionüsziosz pedig hozzánk hasonlókat festett.

Világos, hogy az említett utánzások mindegyikében megvannak ezek a különbségek; az eltérések abból fakadnak, hogy mást-mást utánoznak. A táncban, a fuvola- és lantjátékban is létrejönnek ezek az eltérések, s ugyanígy megvannak a prózában és a versben is: így például Homérosz nálunk jobbakat, Kleophón hozzánk hasonlókat, a thaszoszi Hégemón, az első paródiáíró és Nikokharész, a "Déliasz" írója rosszabbakat utánoz. Hasonlóképpen áll ez a dithüramboszokkal és a nomoszokkal; az embereket is ábrázolhatná úgy valaki, mint ahogy a küklopszokat Timotheosz és Philoxenosz.

Ebben különbözik a tragédia is a komédiától: ez hitványabbakat, az meg jobbakat akar utánozni kortársainknál.

III.

A harmadik különbség abból fakad, hogy egy-egy költő miképpen ábrázol valamilyen tárgyat. Előfordul, hogy ugyanazokkal az eszközökkel és ugyanazt utánozzák, de az egyik költő maga is

beszél, mást is megszólaltat (mint ahogy Homérosz teszi), a másik csak ő maga szólal meg, és nem adja át a szót, a harmadiknál viszont az utánczó személyek tevékenykednek és cselekednek. Ez a három különbség van meg tehát az utánczónál, amint már bevezetőnkben is mondtuk: abból fakadnak e különbségek, hogy milyen eszközökkel, mit és hogyan utáncznak. Eszerint például Szophoklész egyrészt olyan utánczó, mint Homérosz, mert mindketten értékes embereket utáncznak, másrészt meg olyan, mint Arisztophanész, mert cselekvő és tevékenykedő embereket utáncznak mindketten. Azért is nevezik egyesek az ő műveiket "drámák"-nak, mert cselekvő embereket (dróntasz, dróntasz) utáncznak.

Egyébként a tragédiát és a komédiát a dórok tartják saját vívmányuknak. A "komédiá"-ra a megariaiak tartanak igényt, mondván, hogy náluk a demokrácia idején keletkezett, és a szicíliaiak, mert onnan való Epikharmosz, a költő, aki jóval korábban élt, mint Khionidész és Magnész. A "tragédia"-t némely peloponnészosziak igénylik a magukénak, és bizonyítékul hozzák fel a kifejezéseket is: ők a falvakat kwmh-nak (kómé) nevezik, az athéniaiak pedig dhmoz-nak (démosz), úgyhogy a komodpzo-kat (kómódosz) nem a "felvonulni" komazein (kómazein) ige alapján nevezték el, hanem arról, hogy a falvakban bolyongtak, lenézve a várostól; a "cselekedni" igét is ők fejezik ki a dran (drán), az athéniek viszont a pratein (pratein) szóval. Az utánczás különbségeiről, s hogy hány van és milyenek, elég ennyit elmondanom.

IV.

Úgy látszik, a költészetet egészében két ok hozta létre, mégpedig természetes okok. Az utánczás vele született tulajdonsága az embernek gyermekkorától fogva. Abban különbözik a többi élőlénytől, hogy a legutánczóbb természetű, sőt eleinte éppen az utánczás útján tanul is; mindegyikünk örömet leli az utánczásban. Ezt bizonyítja a művészi alkotások példája: vannak dolgok, amelyeket önmagukban nem szívesen nézünk, de a lehető legpontosabb képünk szemlélése gyönyört vált ki belőlünk, mint például a legcsúnyább állatok vagy a holtak ábrázolásai. Ennek az az oka, hogy a felismerés nemcsak a bölcsek számára gyönyörűség, hanem a többiek számára is - csak éppen kisebb mértékben. Azért örvendenek a képek nézői, mert szemlélet közben megtörténik a felismerés, és megállapítják, hogy mi micsoda, hogy ez a valami éppen ez, és nem más. Ha viszont történetesen előbb még nem látták az ábrázolt tárgyat, akkor nem az utánczás adja az élvezetet, hanem a művészi feldolgozás, a szín vagy valami más ilyen ok. Mivel természetből megvan bennünk az utánczás, az összhang és a ritmus érzéke - s világos, hogy a versmértékek csak a ritmus részei -, a kezdettől fogva legtehetségesebbek lassankint előre haladva, rögtönzéseikből fejlesztették ki a költészetet. A költészet az egyes költők sajátos jelleme szerint vált szét: a komolyabbak a szép tetteket és a kiváló emberek tetteit utánczták, a közönségesebbek pedig a hitványakét, először költve gúnydalokat, mint ahogy mások himnuszokat és dicsőítő énekeket.

A Homérosz előtti időkből senkinek a gúnyverseit nem tudjuk megemlíteni, pedig valószínű, hogy sok volt, Homérosztól kezdve pedig már van is, mint például az ő "Margitése" és a hasonlóak. Ezekben a megfelelő versmérték, az iambosz került alkalmazásra; azért nevezik a gúnydalt most is iambosznak, mert ebben a versmértékben gúnyolták (iambizon, iambidzon) egymást. - A régiak közül tehát egyesek hőskölteményeket, mások iamboszokat költöttek. Mint ahogy Homérosz a komoly tárgyaknak elsőrendű költője volt - mert nem egyszerűen jó, hanem drámai felépítésű utánczónak alkotott -, ugyanúgy a komédia formáját is ő jelölte ki elsőként, nem a gáncsokodást, hanem a nevetségest alakítva drámailag. A "Margitész" olyan viszonyban van a komédiával, mint az "Íliász" és "Odüsszeia" a tragédiával.

Mikor a tragédia és a komédia már kifejlődött, a költők - akik természetük szerint egyik vagy másik költészeti ághoz vonzódtak - az iamboszok helyett komédiákat, illetve az eposzok helyett tragédiákat kezdtek írni, mivel ezek a formák jelentősebbé és tekintélyesebbé váltak amazoknál. Más kérdés azonban annak megvizsgálása, hogy a tragédia már tökéletessé alakult-e vagy nem - akár magukat a műveket, akár színházi előadásukat véve figyelembe.

Kezdetben - mint említettem - rögtönző jellegű volt a tragédia meg a komédia is. Azt a dithürambosz énekesei, ezt meg a sok városban most is dívó phallikus dalok előadói fejlesztették ki lassanként. Sok változáson keresztül, a tragédia végül megállapodott, mikor megkapta természetének megfelelő alakját a színészek számára is. Ezt először Aiszkhülosz emelte egyről kettőre, csökkentve a kar szerepét, és a párbeszédet állítva a középpontba; a három színészt és a díszletezést Szophoklész vezette be.

Ami a terjedelmet és a jelleget illeti: rövid történetekből és nevetséges helyzetekből fejlődött magasztossá, a szatírájúhoz illő jelleg megváltozásával; versmértéke ugyanakkor a tetrameter helyett az iambosz lett (eleinte ugyanis a tetrametert használták, mert a műfaj szatírájúhoz illő és táncosabb jellegű volt). A párbeszéd megjelenésével maga a természet találta meg a megfelelő versmértéket, mivel a metrumok közül az iambosz beszélhető legjobban; ezt bizonyítja, hogy beszélgetés közben leginkább iamboszokat mondunk, hexametereket pedig csak ritkán, ha kilépünk a közönséges beszédből. Ami az epizódok bőségét és az egyes részek díszítési módját illeti, arról ne beszéljünk, mert sok munkába kerülne részletes tagolásuk [<http://mek.oszk.hu/00300/00315/00315.htm>].

3. Dolgozza fel Ambrus Zoltán. *A kritikáról* c. tanulmányát [<http://mek.oszk.hu/09600/09673/09673.htm>];
4. Tanulmányozza a hellénizmus korának irodalomkritikai felfogását és annak hatását az európai kritika fejlődésére;
5. Tanulmányozza az esztétikum szerepét az irodalomkritikai vizsgálatokban.

3. Téma: Az irodalomkritika története a középkorban és reneszánsz korában

1. Az irodalomkritika helyzete a középkorban
2. Az exegézis tudományága a középkorban
3. A reneszánsz kori irodalomkritika sajátosságai

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában az irodalomkritika fejlődését két korszakon keresztül, a középkor és reneszánsz korának tükrében tanulmányozzuk. Szó esik az irodalomkritika helyzetéről az európai középkorban. Ennek kapcsán foglalkozunk a keresztény egyház szerepével a korban. A középkorban irodalomkritikáról Európában nem beszélhetünk. A kritika csak kritikus betegség, krízis értelemben volt jelen. Bár a korszakban az egyház kanonizálási tevékenysége hangsúlyos volt, ami valamilyen szinten szintén az alkotások bírálatát jelentette, de a kanonizálási folyamat egyik célja az volt, hogy a keresztény egyház tanításának megfelelő szövegeket helyezze előtérbe, míg az irodalomkritika célja az, hogy felfedezze az értékálló irodalmat, s szellemileg szabad, független, józan gondolkodású olvasót neveljen. Olyan egyént, aki nem egy ideológia, eszme stb. szolgálatában, hanem elsősorban a tehetség és valóság szolgálatában áll. Hangsúlyozzuk, hogy irodalomkritikáról csak Kínában beszélhetünk.

E témán belül a reneszánsz kori kritikáról is szó esik. Tárgyaljuk a reformáció, irodalomkritika fejlődésére gyakorolt hatását. Elemezzük Erasmus *Ars critica* c. írását, valamint az exegézis tudományával is foglalkozunk.

A reneszánsz kori irodalomkritika tanulmányozásakor kitérünk Poliziano. *Arisztotelész analízisének prioritásai* c. mű vizsgálatára is. Szót ejtünk a reneszánsz kori irodalomkritika kétirányú fejlődéséről.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. Assmann, J.: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Bp., 1999.
2. Auerbach, E.: *Mimézis: A valóság ábrázolása az európai irodalomban*. Bp., 1985.
3. Bahtyin, M.: *Az eposz és a regény*. In: *Literatura*. 1995. 4.
4. Bentley, E.: *A dráma élete* (Theatrum Mundi). Pécs, 1998.
5. HALÁSZ 1981. Halász Gábor: *A kritikáról* = H. G.: *Tiltakozó nemzedék*. Budapest, 1008–1012.
6. Varga Lajos Márton. *Kritika két hangra*. Bp. 1994.
7. Vargha Kálmán. *Korok és pillanatok*. Bp. 1995.
8. Vasy Géza. *Sors és irodalom*. Bp. 1995
9. <http://mek.oszk.hu/00300/00315/00315.htm>
10. <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/30.html>
11. <https://books.google.com.ua/>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Bodor Sándor. *A kritika kritikája*
2. Erazmus: *Ars critica*
3. Poliziano: *Arisztotelész analízisének prioritásai*

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokról. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse az európai középkor szellemiségét;
2. Ismertesse a kritika helyét és szerepét az európai középkorban;
3. Ismertesse a keresztény egyház hatását az irodalomkritika fejlődésére;
4. Ismertesse a kínai Liu Hszie kritikai munkásságának szerepét az európai középkorban;
5. Ismertesse az exegézis fogalmát, feladatát az európai középkorban;

TÉMÁK ÉS KÉRDÉSEK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza Erazmus *Ars critica* c. munkáját, mutassa ki annak hatását az európai kritika fejlődésére;
2. Tanulmányozza a reneszánszkori irodalomkritika jellemzőit, szerepét az

európai irodalomkritika megújításában;

3. Tanulmányozza Poliziani. *Arisztotelész analízisének prioritásai c.* írását, mutassa ki a mű hatását az európai irodalomkritika fejlődésére.

4. Téma: Kritikairodalom az európai felvilágosodás korában

1. Az angol irodalomkritika sajátosságai a felvilágosodás korában
2. A német irodalomkritika sajátosságai a felvilágosodás korában
3. A francia irodalomkritika sajátosságai a felvilágosodás korában

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában az irodalomkritika fejlődéséről esik szó az európai felvilágosodás korában. Első sorban az angol, német, francia irodalomkritika jellemzőiről beszélünk.

Az angol irodalomkritikán belül a legnagyobb részletességgel Alexander Pope munkásságát, azon belül *A műbírálatról c.* művét tanulmányozzuk, hiszen Pope munkássága nagy hatással volt a magyar irodalomkritika fejlődésére. Ennek kapcsán megemlítjük nézetét a vulgarizmussal, hagyományok, értékmegőrzés kérdésével kapcsolatban. A jó kritikusi magatartásról vallott nézeteit is tanulmányozzuk. Párhuzamot vonunk kritikai nézetei és a magyar irodalomkritikusok nézetei között.

A francia irodalomkritikán belül első sorban Voltaire, Boileau, Diderot stb. szemléletét vizsgáljuk meg. Voltaire kapcsán elsősorban az a felfedezése foglalkoztat bennünket, hogy az irodalomkritika az irodalmi élet elválaszthatatlan része. Tanulmányozzuk Boileau *Ars poetica c.* tanulmányát.

A német irodalomkritikán belül Schlegel, Miller, Kant, Hegel kritikai elképzeléseivel, tanaival foglalkozunk.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. Auerbach, E.: *Mimézis: A valóság ábrázolása az európai irodalomban.* Bp., 1985.
2. Bahtyin, M.: *Az eposz és a regény.* In: *Literatura.* 1995. 4.
3. Bahtyin, M.: *A szó esztétikája (Válogatott tanulmányok).* Budapest, 1976, 217-256., 257-302. (A regénynyelv előtörténetéhez és A tér és idő a regényben c. fejezetek)
4. Bentley, E.: *A dráma élete (Theatrum Mundi).* Pécs, 1998.

5. Kant, Immanuel. A tiszta ész kritikája. Ford. Kis János. Budapest, Atlantisz, 1781/2004.
6. Cassirer, Ernst. Kant élete és műve. Budapest: Osiris, 2001
7. Tengelyi László. Kant. Budapest, Kossuth, 1988
8. anglisztika.ektf.hu/new/content/altalanos/.../AN126.doc
9. <http://galantai.blogspot.com/2013/10/az-irodalomkritika-mint-filterezés-vagy.html>
10. www.drfeherkatalin.hu/upld/KasszEU1ppt.pdf
11. http://mek.oszk.hu/06300/06367/pdf/1kotet_2ocr.pdf
12. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/vilag/Voltaire.htm>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Alexander Pope: A műbírálatról
2. Schlegel: Kritikai írások
3. August Wilhelm és Friedrich Schlegel: *Válogatott esztétikai írások*
4. Voltaire (szabadon választott irodalomtörténeti munkái)
5. Kant: A tiszta ész kritikája
6. Hegel: Esztétika
7. Boileau: *Ars poetica*

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse az angol irodalomkritika főbb jellemzőit a felvilágosodás korában;
2. Ismertesse a francia irodalomkritikát a felvilágosodás korában;
3. Elemezze Boileau *Ars poetica* c. művének részletét, mutassa ki a szövegben a gondolkodó kritikai szempontjait:

Boileau - *Ars poetica* (részlet)

*Akármilyen a tárgy, ha fölösleges, ha kedves,
igazodjék a rím a józan értelemhez,
Úgy látszik, egyik a másikkal perel,
de szolga csak a rím, és engednie kell.
[...]
A cselekmény legyen kiterelve előre,
már kezdetkor legyen témád bevezetője.
Nem tetszik a színész, ha csak dadog s hadar,
de nem árulja el nyomban, hogy mit akar,
belegabalyodik a kínos intrikába,*

s szórakozásomat csak fáradságra váltja.

[...]

A szín helye legyen pontos, határozott.

Spanyolországban a költő egy puszta napban

akár éveket is zsúfolhat a darabban.

Ott még kisgyermek a hős az idomtalan színdarab elején, végén szakálla van.

De bennünket az Ész vezet szabálya rendjén:

úgy kívánjuk, legyen jól formált a cselekmény,

történjék egy eset, egy helyen, egy napon;

kezdettől végig azt lássuk a színpadon.”
Rónay György fordítása

[<http://tudasbazis.sulinet.hu/HU/magyar-nyelv-es-irodalom>].

4. Ismertesse a német irodalomkritikai hagyományt a felvilágosodás korában.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza Alexander Pope *A műbírálatról* c. tanulmányát;
2. Dolgozza fel Weiss János *A poézis magyarázatai és a művészetkritika lehetősége* c. tanulmányát;
3. Értelmezze Alexander Pope *Esszé a kritikáról* c. művében megfogalmazott gondolatait:

Esszé a kritikáról (részlet) (Magyar)

A kis-tudás veszélyes, hosszan idd,
vagy ne is idd Múzsák forrásait:
kortyolgatástól kótyagos leszel,
de húzd meg jól, s kijózanít e szer.
Múzsánk tüze ifjan fellelkesít
s elérjük a Művészet csúcsait
az ész zárt síkjain csak távlatok
nélküli szűk képeit láthatod,
de lépj tovább, végtelen s meglepő
tudás új képei buknak elő!
Így látjuk mi a tornyos Alpot is,
úgy tűnik, orma mind az égbe visz,
az első fellegek s örök havak
s ormok már utolsóknak látszanak –
megmásszuk, s a látványtól vacogunk,
mert nő a fáradság és nő utunk,
vándor szemünk előtt a kép dagad:
bérc bércre húz Alpokra

Alpokat[http://www.magyarulbabelben.net/works/en/Pope,_Alexander-1688]; *Görgey Gábor*

4. Tanulmányozza az angol irodalomkritika hatását a német és francia irodalomkritika fejlődésére;
5. Tanulmányozza Voltaire az irodalomkritika, irodalmi élet fejlődésére gyakorolt hatásáról vallott nézeteit.

5.Téma: A magyar irodalomkritika kezdetei

1. A magyar irodalomkritika kezdeteinek meghatározása
2. A pör irodalom
3. Bessenyei György szerepe a magyar irodalomkritika fejlődésében

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában a magyar irodalomkritika kezdetével foglalkozunk. Ennek a kérdésnek a kapcsán megemlíjtük a kezdeti korszakhatár körül kialakult vitákat. A kérdés hiteles feltárása érdekében a korszak szellemi életével, irodalmi hagyományával is foglalkozunk. Ennek kapcsán jelezzük, hogy irodalmi életről Magyarországon csak a felvilágosodás korától beszélhetünk, hiszen Magyarországon a jelzett korszakig az irodalmi élet alapvető feltételei is hiányoztak. Nem volt mecénási nemesi udvar, az alkotót csak alkalmi mulattatónak tekintették, s az alkotói folyamatban is elsősorban a nemesi réteg képviselői próbálhatták ki magukat, s ki is próbálták. Ez a mondhatjuk nemesi „hobbiirodalom” sokban hátráltatta a magyar irodalomkritika normális fejlődését, s helyette egy furcsa csökevényt az úgynevezett pör-irodalmat eredményezte. A témán belül részletesen tárgyaljuk a pör- és vitairodalmat, tisztázzuk a közöttük lévő különbséget, s hatásukat a magyar irodalom és kritika fejlődésére.

Részletesen tárgyaljuk Bessenyei György magyar irodalomkritika fejlődéséért tett erőfeszítéseit. Elemezzük az *Ágis tragédiája*, *Magyarság*, *Magyar néző*, *Jámbor Szándék*, *Holmi* c. műveit, kimutatjuk a művekben megfogalmazott kritika szükségességéről vallott nézeteit. Részletesen tárgyaljuk a korszak jelentősebb irodalmi pereit.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. A magyar irodalom története. III, (1772-1849), szerk. PÁNDI Pál, Bp., 1965.

2. A magyar sajtó története. I, (1705-1848), szerk. KÓKAY György, Bp., 1979.
3. A magyar kritika évszázadai. I, írta és összeáll. TARNAI Andor, CSETRI Lajos, Bp., 1981
4. GERGYE László. Kazinczy Ferenc Gráciái (Kazinczy Ferenc ars poeticája) = ItK 1990, 470-498.
5. GYAPAI László. Kazinczy a debreceniségről = ItK 1998, 31-66.
6. HÁSZ-FEHÉR Katalin. A nyilvános és magános irodalomról (Utak Fáy Andráshoz és a Bélteky házhoz)= ItK 1998, 200-225.
7. HORVÁTH János. A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig, 2. kiad. Bp., 1978, 43-109.
8. HORVÁTH János. A magyar irodalom fejlődéstörténete, Bp., 1976, 203-356.
9. HORVÁTH János. Egy fejezet a magyar irodalmi ízlés történetéből. Berzsenyi Dániel, = Uó. Tanulmányok, 2. kiad. Debrecen, 1997, 167–180
10. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Kazinczy.htm>
11. <http://mek.oszk.hu/00600/00615/00615.htm>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Bessenyei György: Ágis tragédiája (bevezető szöveg)
Magyarság
Magyar néző
Hol-mi
Jámbor szándék
2. Árkádia-pör
3. Iliász-pör
4. Lexikoni-pör
5. Prozódiaavita

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a magyar irodalomkritika kezdetének meghatározása körül kialakult vitákat;
2. Ismertesse a „hobbiirodalom” magyar irodalomkritika fejlődésére gyakorolt negatív hatását;
3. Ismertesse a pör-irodalom kialakulásának okait a magyar irodalomban;
4. Ismertesse Bessenyei György szerepét a magyar irodalomkritika fejlődésében;
5. Elemezze Bessenyei György *Holmi* c. esszégyűjteményének, *Pennacsata* c. részét;

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza a pör-irodalom és vita-irodalom közötti különbséget;
2. Tanulmányozza az irodalomkritika hatását a magyar olvasóközönség nevelésében;
3. Tanulmányozza az irodalomkritika szerepét a magyar irodalmi élet kialakulásában;
4. Tanulmányozza Bessenyei György kritikai nézeteit és azok társadalmi vetületét;
5. Dolgozza fel Jászberényi József. *Az Ágis tragédiája a mai irodalomértés horizontjában* c. írását [<http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2002-12/jaszberenyi.pdf>].

6.Téma: Magyar irodalomkritika a felvilágosodás korában

1. Kazinczy Ferenc nyelvújítási törekvéseinek hatása a magyar irodalomkritika fejlődésére
2. Csokonai Vitéz Mihály kritikai nézetei a *Poétai harmonistika* c. művében
3. Berzsenyi Dániel kritikai nézetei
4. Színházkritika a felvilágosodás magyar irodalmában

A TÉMÁ RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában a korszak legjelentősebb alkotóinak irodalomkritikai és irodalomelméleti nézeteivel, törekvéseivel, alkotásaival ismerkedünk meg. Foglalkozunk a bel- és kül-kritika sajátosságaival. Részletesen tárgyaljuk Kazinczy Ferenc nyelvújítási törekvéseit és a nyelvújítás hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére és az értő, igényes olvasóközönség nevelésére. Csokonai Vitéz Mihály alkotói elképzeléseiről is szó esik. Behatóan elemezzük a *Poétai harmonistika*, *A verscsinálásról közönségesen*, *Az én poézisom természet* stb. műveit. Berzsenyi Dániel *Kritikai levelek*, *A kritikáról* c. műveit is tárgyaljuk. Az irodalomkritika kérdését az értő olvasóvá nevelés kérdésével összefüggésben ismertetjük. Kitérünk a korszak kulcsfontosságú kérdésének tanulmányozására: hogyan neveljünk értő olvasót az értékálló irodalomnak?

A témán belül külön foglalkozunk a színházkritika kérdésével. Ennek

kapcsán, arra keressük a választ képes-e a színház olvasót nevelni az irodalomnak? Ha igen, hogyan? A kérdés pontos és hiteles megvilágítása céljából elemezzük Katona József. *Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni* c. írását.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Berzsenyi verstípusai = ItK 1977, 43-51.
2. SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Világkép és stílus, Bp., 1980, 116–286.
3. SZÖRÉNYI László. “Múltaddal valamit kezdeni”, Bp., 1989, 29–85.
4. SZAJBÉLY Mihály: „*Idzadnak a magyar tollak*”. *Irodalomszemlélet a magyar irodalmi felvilágosodás korában, a 18. század közepétől Csokonai haláláig*, Bp.: Akadémiai–Universitas, 2001 (1., 5.)
5. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Berzsenyi.htm>
6. <http://www.c3.hu/~iris/00-1/orozsl.htm>
7. eda.eme.ro/.../EM_1895--4_002-BorosGabor-BerzsenyiEsz...
8. <http://enciklopedia.fazekas.hu/palyakep/magyar/Csokonai.htm>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Kazinczy Ferenc: Tövissek és virágok
Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél
2. Berzsenyi Dániel: Kritikai levelek
A kritikáról
3. Csokonai Vitéz Mihály: A verscsinálásról közönségesen
Az epepeáról közönségesen
Az én poézisom természete
4. Katona József: *Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni.*

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a nyelvújítás hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére;
2. Ismertesse Berzsenyi Dániel kritikai nézeteit;
3. Ismertesse Csokonai Vitéz Mihály költészet szerepéről vallott nézeteit;
4. Ismertesse Csokonai költői programját;
5. Ismertesse Katona József színházkritikáról vallott nézeteit.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza Kazinczy Ferenc szerepét a magyar irodalomkritika fejlesztésében;
2. Tanulmányozza Berzsenyi Dániel *Kritikai levelek* c. írását;
3. Tanulmányozza Csokonai Vitéz Mihály szerepét a magyar irodalomkritika fejlődésében;
4. Tanulmányozza a kül- és bel-kritika jellemzőit;
5. Tanulmányozza Katona József szerepét a magyar színházkritika fejlődésében.

7.Téma: A magyar irodalomkritika a reformkorban

1. Az európai kritika helyzete a romantika korában
2. A magyar irodalomkritika helyzete a reformkorban
3. Irodalomkritikai viták a reformkorban
4. A Pyrker-pör
5. Bajza József kritikai munkássága

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában az európai és magyar irodalomkritika helyzetével foglalkozunk a magyar reformkor és az európai romantika korában. Az európai irodalomkritikán belül Teofil Gautier kritikai nézeteivel, a l'art pour l'art felfogással foglalkozunk. A pszichológia kritika szerepéről is szólnunk.

A korabeli magyar irodalomkritika helyzetét is ismertetjük. A 19. század első felének irodalomtörténeti hagyományáról esik szó. Részletesen tanulmányozzuk a korszak irodalomkritikai vitáit, irodalmi pöröket. Megvizsgáljuk a Pyrker-pört, a Lexikoni- pört, az Atheneum kiadása körül kialakult vitákat.

Ennek a kérdésnek a tárgyalása kapcsán jelezzük, hogy a reformkor a magyar irodalomkritika virágkora, egy fontos történelmi korszak, hiszen ekkor alakul ki igazán a magyar irodalom valódi egyedi, sajátos jellege. Bajza József kritikai munkásságát is górcső alá vesszük.

A 19. század elejének kritikai vizsgálati szempontjairól is beszélünk,

elsősorban az eredetiség elvének érvényesüléséről.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. BÉCSY Ágnes: *A szövegtől a szerzőig – költészet és kritika. Kölcsey Ferenc: Berzsenyi Dániel versei*, in: SZEGEDY-MASZÁK Mihály
2. VERES András (szerk.) *A magyar irodalom története*, II. kötet, 1800–tól 1919-ig, Bp.: Gondolat, 2007, 57–72. (4.)
3. BORBÉLY Szilárd: *Ahogy Kölcsey olvassa Csokonait*, in: B. Sz.: *Árkádiában*, Debrecen, Csokonai, 2006, 125–131. (4.)
4. CSETRI Lajos: *Egység vagy különbözőség? Nyelv- és irodalomszemlélet a magyar irodalmi nyelvújítás korszakában*, Bp.: Akadémiai, 1990. (1., 3., 4.)
5. CSETRI Lajos: *A magyar irodalmi nyelvújítás korának irodalomszemlélete*, in: Cs. L.: *Amathus. Válogatott tanulmányok*, I., Bp., L'Harmattan, 2007, 67–71. (3.)
6. *Abafi*, in: SZEGEDY-MASZÁK Mihály–VERES András (szerk.) *A magyar irodalom története*, II. kötet, 1800–tól 1919-ig, Bp.: Gondolat, 2007, 196–211. (8.)
7. HORVÁTH János, *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig*. Bp.: Akadémiai, 1978. (7.)
8. KOROMPAY H. János: *A „jellemzetes” irodalom jegyében. Az 1840-es évek irodalomkritikai gondolkodása*, Bp., 1998. (7., 10.)
9. NÉMETH G. Béla: *A magyar irodalomkritikai gondolkodás a pozitívizmus korában*, Bp.: Akadémiai, 1981. (12.)
10. SÖTÉR István (szerk.): *A magyar kritika évszázadai*, II. *Romantika, népiesség, pozitívizmus*. Írta és összeállította: F. I., NÉMETH G. Béla, Sötér István, Bp.: Szépirodalmi, 1981 (Általános)
11. SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *A magyar irodalmi romantika sajátosságai*, in: Sz-M. M.: *„Minta a szőnyegen”. A műértelmezés esélyei*, Bp.: Balassi, 1995, 119–128. (1., 5.)
12. T. ERDÉLYI Ilona. *Egy kései kiengesztelés kísérlete (Néhány megjegyzés a Pyrker-pör kapcsán)* = ItK 1996/5-6,630-649
13. http://irodalom.arts.unideb.hu/archivum/ma/kurzusok_2014-15-1/BTMI250MA-VP.php
14. <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/bajza.htm>
15. <http://mek.oszk.hu/07400/07491/07491.htm>
16. <http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/LENGYEL/lengyel00001/lengyel00032/engyel00032.html>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Bajza József: *Az epigramma teóriája*
Az epigramma teóriája ügyében
Nyelvünk míveltetéséről

- Szózat a pesti magyar színház ügyében
2. Pyrker-pör
 3. Lexikoni-pör

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a magyar irodalomkritika helyzetét, fejlődésének sajátosságait a reformkorban;
2. Ismertesse Bajza József kritikai törekvéseinek mivoltát, hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére;
3. Ismertesse a pör-irodalmat a reformkorban;
4. Ismertesse Kisfaludy Károly kritikai nézeteit, magyar irodalom fejlődéséről vallott elképzeléseit.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza a Pyrker-pör hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére;
2. Értelmezze Bajza József: *ÉSZREVÉTELEK A CONVERSATION-LEXICONI PÖRHÖZ GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF ELLEN* c. írását:
Ismét lexikográfusi zajgás, s ismét Döbrentei szóban! Tehát mégsem elég, ami felőle publikumnak mondatott? Kényszerít, hogy újra szóljak, s elmondjam, ami még eddig elhallgatva volt? - Azt reménylette talán ez a csudálatos elméjű író, hogy ha méltóság és tekintet aegise alá vonul, s tőle koldul menedéket, pártfogást, védelmet, megszabadítja magát? Azt hitte-e, hogy én a polgári világ mágnását tudományok világában is mágnásnak fogom ismerni, s mihelyt ő lép fel, én arca borulok, mihelyt ő hallatja szavát, én végkép elhallgatok? - Megtanultam igenis a társasági élet viszonyait tisztelni; tudom, hogy ott herceg és gróf, báró és nemes, polgár és paraszt van; mivel tartozom mindeniknek, egyenként és együtt, értem; de értem viszont azt is, s igen jól, hogy ezen tartozás, ezen kötelek, csak a polgári kör határáig nyúlnak, s ott, hol az írói respublica kezdődik, hol a tudományok országába léptünk, hol a társalkodási konvencióknak vége, ezek is megszakadtak. Itt nem érdem, nem születés, nem hivatal többé, egyedül okok, egyedül ész adnak elsőséget; s én ezeknek szoktam, ezeknek tudok térdet és fejet hajtani, nem semmi auktoritásnak, nem semmi grófi méltóságnak. Jaj akkor a magyar literaturának, jaj az ész kultúrájának egész egyetemleg, ha felette mágnási kény diktátorkodik, ha az igazság őszinte szavát hatalomszó harsoghatja le! Ez volna a Döbrenteiek diadalma, ez a józan ész veszedelme! Azért, minekutána ezen lexikoni pörbe magát egy gróf Dessewffy József

avatta, s ok nélkül avatta, s ellenem, ki őt soha és sehol bántólag nem érdeklettem, oly kifejezésekre vetemedik, melyekre just, neki kivált, tettemnek egyike sem adhatta, engedje meg, s tulajdonítsa magának, ha itt a grófot az írótól benne elválasztom; s úgy szólok vele, mint silány védőjével egy magához hasonló silány magyar írónak. Mert egyébként, ha az érdemes gróf felől polgári tekintetben kellene szólnom, akkor a legőszintébb tisztelettel, legméltóbb hálával emlékezném azon érdemeiről, melyekkel egykor polgári pályája fénylett.

A magyar íróknak talán egész seregében, senki még oly jól be nem bizonyította lelki szegénységét, mint Döbrentei, midőn védeni hagyja magát gróf Dessewffy által. Tehát nem mert maga előlépni, állításaimat tagadni, okaimat megcáfolni, felhívásomat elfogadni? Tehát megszenvedi magán a rágalalmazása által nyert címet? Tehát tettével bizonyítja be, hogy reá érdemes volt? Íme, a gögös mivé leve! Íme, a kérkedő campei nagy ész mint törpült el, mint hunyáskodott meg az igazság bátor szava előtt! Kiben lélek és tehetség van, ki ügyét igaznak érzi, az bátran mérkőzik meg ellenségével, s büszkébb feláldozni magát, hogysem más védelmét koldulva bujkáljon, hogysem másnak engedje vinni a bajt, melyet kivínia önmagának illett volna. Igen, az erős, a bátor, kiben lélek és tehetség, ki ügyét igaznak érzi, az bizonyára így teszen, az így tett volna; de Döbrentei...? Ó sajnálatra méltó író! Ó szerencsétlen lexikográfus! Sic enim iam de ipso loqui decet, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordia, quae ipsi nulla debetur. Én gyáva lélekkel, ki szemembe tekinteni nem mer, vesződni nem akarok, nem fogok, szégyenlek. Ez oka, hogy jelen észrevételeimet, az ő bajában, nem hozzá, hanem gróf Dessewffyhez intézem. Gróf Dessewffyhez, ki eléggé kegyes vala szegény társa ügyében megszólalni, kinek jámbor szándékáért Döbrentei sokkal tartozik, habár oly védelmező is, melyet csak ellenségünknek kívánnánk. Ő nemcsak meg nem szabadítja védencét, sőt, fájdalom, önmaga is sebzi. Azonban jámbor szándékát dicsérni kell; mindent megteve, amit csak tenni tudott; hogy többre ereje nem volt, azt vétkelleni nem, egyedül csak sajnálni lehet. Et voluisse sat est. Én barátja vagyok a tolcsatáknak; de csak azoknak, melyek ésszel, hasznos tárgyak felett, s nemesen folynak. Ezek a lexikográfusi nyavalygások a csata nevét nem érdemlik; s még kevésbbé a hasznos tárgyak felett s nemesen folyt tolcsata nevét, s a sors engem mostoha kézzel vert meg, midőn Döbrenteit, a *Tudományos Gyűjtemény nyugalomba tett redaktorát, s gróf Dessewffy Józsefet* ellenkezőimmé tevő. Az *elsőnek* az baja, hogy semmit se tud; a *másodiknak*, hogy igen keveset, igen rosszul; a *harmadiknak*, hogy szerfelett sokat tud. Az első, érezvén szegénységét, csak akkor beszél, ha kénytelen, ha el nem kerülheti, s akkor - ó Múzsák és Gráciák! - micsoda beszédek azok! micsoda förtelmei a magyar stiliztikának! E dagály és pöffedtség, ez az ideák feszenge, ezek a logikátlan következtetések, ezek az összekuszált periódusok! Soha ilyenekről Quintilian nem álmodhatott. - A második, ez a tribus Anticyris insanabile caput, az elme szűkét csárdákban szedett epithetonokkal pótolgatja, s úgy rohan elő, mint a fegyverneki tanyák dorongos vitéze. - A harmadik, kiben a sok meg nem emésztett tanulmányok egész kaosza kereng; kinek fejébe, az elmeáradás miatt, többé semmi sem fér, s ez a lexikoni pör sem férhetett, s azt sem tudja valóban, micsoda ügyet védelmez, s mégis replikáz. De minek is azt neki tudni? ő anélkül is replikáz; leírja tudniillik a *Választ* újra, megtoldván itt-ott egy két iskolamesteri penészes frázissal, mely tele fejből gyakran akarhatja ellen is kicsöppen. Mert könnyebb azon címet elviselni, habár gyalázat is, mellyel az imitátorokat a Pisókhöz írt levél megtiszteli, mint fejünkből egy-két eredeti gondolatocskát kifacsarni. Mi gyönyörű triumvirátus ez! Felette kár, hogy nincs literátori invalidusház, - oda kellene őket nyugalomra tenni [http://mek.oszk.hu/07400/07491/07491.htm#4].

3. Tanulmányozza a reformkori irodalomkritikai vitákat és azok hatását az értő, igényes olvasó nevelésében.
4. Tanulmányozza az olvasói ízlés alakulását a reformkorban.

8.Téma: Irodalomkritikai hagyomány a késő romantika korában

1. Az irodalomkritika nemzeti jellegének sajátosságai
2. Kritikai lapok a 19. század elején
3. Kölcsey Ferenc kritikai törekvései
4. Toldy Ferenc kritikai írásai
5. Szontágh Gusztáv kritikai elképzelései

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában a 19. századi magyar irodalomkritikai hagyományról, valamint az irodalomkritika nemzeti jellegéről esik szó. Részletesen tárgyaljuk a korszak kritikai orgánumait. Szó esik a korszak elejének legnívósabb kritikai lapjairól: az Atheneumról, az Atheneum Játékszni Krónikájáról, a Figyelmezőről, a Kritikai Lapokról stb. Adott lapok megszűnésének okairól és az őket követő gyengébb, az olvasó közönség ízlését kiszolgáló sajtóorgánumokról is beszélünk. A divatlapok, korban betöltött pozitív és negatív szerepét is ismertetjük. Az 1840-es évek kritikai sajtójában bekövetkezett lappangási időszak utáni változásokat is megvizsgáljuk. A Szépirodalmi Szemle, irodalomkritika fejlődésében betöltött szerepéről is beszélünk.

Megvizsgáljuk Kölcsey Ferenc kritikai írásait: a *Csokonai költészetének bírálata*, *Kritika*, *Ízlés és kritika*, *Kritika és antikritika* címűeket. Kölcsey nyelvújításban és a magyar irodalom fejlődésében betöltött szerepére is kitérünk.

A reformkori magyar kritika vezéralakjainak Toldy Ferenc, Henszelman Imre, Szontágh Gusztáv kritikai, esztétikai, irodalomtörténeti munkásságát is tanulmányozzuk.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. KÖLCSEY Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály' munkájának kritikai megítéltetések. In: KÖLCSEY 2003, 39–47, 296–297.
2. Lásd KÖLCSEY 2003, 31–38, 249–263. 4 KÖLCSEY Ferenc, Kis János versei. In: KÖLCSEY 2003, 48–52, 370–372
3. KÖLCSEY Ferenc, Berzsenyi Dániel versei. In: KÖLCSEY 2003, 53–61, 393–401.
4. Lásd KÖLCSEY 2003, 105–109. 6 Lásd KÖLCSEY Ferenc, Körner

- Zrínyijéről. In: KÖLCSEY 1960, I, 532–534
5. KÖLCSEY Ferenc, A le-ányórzó. In: KÖLCSEY 1960, I, 594–596.
 6. Kölcsey Ferenc Bártfay Lászlóhoz, 1827. febr. 17. KÖLCSEY 2007, 178.
 7. Waldapfel József. Toldy Ferenc (1955.) W. J.: Irodalmi tanulmányok. 1957. 382–387.
 8. Fenyő István. Az irodalom reszpublikájáért. Irodalomkritikai gondolkodásunk fejlődése 1817–1830. Bp. 1976.
 9. <http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/122.html>
 10. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/302.html>
 11. http://www.matarka.hu/koz/ISSN_1219-.pdf
 12. <http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/212.html>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Toldy Ferenc: Szépirodalmunk jelen állapotáról
2. Kölcsey Ferenc: Csokonai költészetének bírálata
Kritika
Ízlés és kritika
Kritika és antikritika

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a reformkori kritikai sajtót;
2. Ismertesse az Atheneum Játékszíni Krónikája és a Figyelmező c. kritikai lapok szerepét a magyar irodalomkritika és olvasói ízlés fejlődésében;
3. Ismertesse a divatlapok szerepét a magyar irodalomkritika népszerűsítésében;
4. Ismertesse Toldy Ferenc kritikai elképzeléseit.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza a Kritikai Lapok c. kiadvány szerepét a nívós magyar irodalomkritika fejlődésében;
2. Dolgozza fel Dr. Fehér Katalin. *A reformkori sajtó* c. írását [<http://www.drfeherkatalin.hu/upld/ST4.1.pdf>];

3. Dolgozza fel Margócsy István. *A folyóirat-kultúra a magyar irodalomban* c. írását [<http://ketezer.hu/2016/09/margocsy-istvan-a-folyoirat-kultura-a-magyar-irodalomban/>];
4. Értékelje Toldy Ferenc. Szépirodalmunk jelen állapotáról c. írását;
5. Értékelje Kölcsey Ferenc kritikai tevékenységét.

9.Téma: Magyar irodalomkritika a 19. század második felében

1. A pozitivisták kritika
2. Az orosz kritika hatása a magyar irodalomkritika fejlődésére
3. Kritikai iskolák és mozgalmak a korban
4. Gyulai Pál kritikai munkássága

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában a magyar irodalomkritika helyzetével foglalkozunk a 19. század második felében. Kitérünk a korszak kritikai irányzatainak vizsgálatára, elsősorban a pozitivisták kritika ismertetésére, korszakban betöltött szerepére. Fontos kiemelni az orosz irodalomkritika szerepét a korban és hatását a magyar irodalomkritikai szemlélet fejlődésére. A kérdésen belül Belinszkij kritikai szemléletét ismertetjük. A pozitivisták kritikán belül Anatol Franc kritikai nézeteire is kitérünk.

A korszak legjelentősebb kritikusának, a magyar kritika megújítójának, mesterének a munkásságával is foglalkozunk, Gyulai Pállal. Gyulai kritikusi magatartásával kapcsolatban kiemeljük Dickens, Thackeray, Turgenyev, Gogol hatását. Az elsők között volt, aki felismerte Petőfi nagyságát. Petőfi és Arany munkásságát a magyar irodalom csúcsának tartotta. Ismertetjük *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* c. kritikáját. Foglalkozunk Kemény Zsigmond és Jókai Mór munkásságát megítélő kritikai nézeteivel is.

Szó esik arról, hogy miért nem tudott a korszakban kialakulni komoly kritikai iskola még Gyulai körül sem. Foglalkozunk azzal a kérdéssel is milyen hatással volt Gyulai kritikai magatartása a magyar irodalomkritika fejlődésére.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. Varga Lajos Márton. *Kritika két hangra*. Bp. 1994.
2. Vargha Kálmán. *Korok és pillanatok*. Bp. 1995.

3. Vasy Géza. Sors és irodalom. Bp. 1995
4. Gerold László. Meglelt örökség. Tanulmányok, esszék, kritikák a XIX. századi magyar irodalomról, színházról, hagyományról és moderniségről. Újvidék 1994.
5. A magyar irodalom története. III, (1772-1849), szerk. PÁNDI Pál, Bp., 1965.
6. A magyar sajtó története. I, (1705-1848), szerk. KÓKAY György, Bp., 1979.
7. A magyar kritika évszázadai. I, írta és összeáll. TARNAI Andor, CSETRI Lajos, Bp., 1981
8. BABITS Mihály. Az ifjú Vörösmarty, A férfi Vörösmarty. = UŐ, Esszék, tanulmányok, Bp., 1978, 208–255.
9. DÁVIDHÁZI Péter. “Omnis creatura ingemiscit” Erdélyi János kritikusi világnézete = It, 1991, 288–309.
10. <http://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/gyulai.htm>
11. <http://mek.niif.hu/07200/07298/07298.pdf>
12. <http://mek.oszk.hu/01100/01149/html/gyulai.htm>

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Gyulai Pál: Petőfi Sándor és lírai költészetünk
Vörösmarty Mihály életrajza
2. Erdélyi János: A legújabb magyar líra

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a 19. század második felének kritikai irányzatait;
2. Ismertesse a 19. század második felének kritikai szemléletét, törekvéseit;
3. Ismertesse a pozitívista kritika jellemzőit, hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére;
4. Ismertesse Belinszkij kritikájának hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére;
5. Ismertesse a 19. század második felének kritikai orgánumait.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza a magyar irodalomkritika helyzetét a 19. század második felében;
2. Tanulmányozza Erdélyi János kritikai törekvéseinek hatását a magyar irodalomkritika fejlődésére;
3. Elemezze Erdélyi János. *Színi hatásról* c. írását:

A SZÍNI HATÁSRÓL

A színi hatás nálunk egész rendszer. Rendszerének eredete igen becsületes, ez éppen az, amiért annyi kárt okozott írónkban a dráma körül. Rendszere onnan van, mert *elvül* tüzetett ki minden józanság ellenére. Azért vizsgáljuk természetét.

A színi hatás valami külső és pedig olyan, mely másnak mint reá nézve oknak következménye, itt pedig azáltal sajátos, mert a színpad közli velünk, s innen van a neve is.

Ha már van színpad, van szószerű, természetes, hogy a róluk tartandó beszédnek le kell hangzani, hatást gyakorolni a hallgatókra, s ezekben célját érni, különben légből mondottnak marad az ige. Ilyenkor a hatás nem egyéb, mint az a tisztességes út, melyen a szónok vagy költő lelke, érzülete belénk - szívtől szívig - hozatik, szállíttatik. Minthogy pedig Shakespeare költészetét vagy Jób fellengző gondolatait művelt ember színpad és katedra nélkül is élvezheti, következik, hogy az egész színpadi vagy szónokszéki hatás csak út és mód közlekedni, mi nincs oly szigorú, kényszerű összeköttetésben a művel és művészettel magával, hogy nélküle mű és művészet elő nem állhatna, azaz legyen vagy ne színpad és katedra: Shakespeare és Jób mindig fenségesek maradnak pusztán csendes, otthoni olvasgatással is, mint az angoloknál.

A társadalmi élet és nyilvánosság fejlődése szükségessé tevé a színpadot, a magános élvezet, a gondolkozva gyönyörködés bensősége nagy részben elmúlt, vagy csak néhány avatottabb elménél maradt meg, kik a közvetlen élet, hol lélek társalkodik lélekkel, többre becsülék bárminő ünnepélyes előadásnál, amikor a hallgató és a költő szelleme közé oly harmadik férkezik, ki a hatásnak közlője, átadója.

Ez ugyan nem történeti előadása a színpad előállításának, hanem művészeti és lélektani; s bizony nem hihető, hogy Thespisz, mikor legelőször arcát borseprűvel bekenvén állványra lépett, valami nagyszerű szophoklészi Oedipust fogott volna eljátszani, de Bacchus dicsérete mégis olyan eszme volt, mely bírta az idő figyelmét, a nép csudálatát, míglen oda lőn művelve a drámai költészet, hogy benne minden nagy gondolat megfér, s ez foglalja el az uralkodó széket, mely körül forog aztán minden érdek, minden eszköz, melyért van színpad és színész, jelmez és díszítmény kivétel nélkül.

Eszerint mikor a dráma színpadra kerül, azon stádiumba lép, hol a mű élvezete már külső eszközökre bízatik, melyek ha a dráma lelke s eszméje szerint választva, hasonlóképp új nemét állítják elő a művészetnek, ti. a szoros értelemben úgynevezhető színészetet, mi a költőhöz mérve mindig másodrangú állás ugyan, mert a színész és költő közötti viszony éppen az, mely a reájok szükséges tehetségeké, levén emez alkotó, amaz utánzó tehetség; de nem tagadhatni, hogy jó színész lehet a darabnak második költője, vagyis éppen oly mestere a közönség előtt, minő a költő az olvasónak, midőn figyelemmel élvezi a drámát s érzi a *művészi* hatást.

Ami ennek ellentétéül szokott nézetni, ti. a színi hatás, már eredeténél fogva sem terjedhet másra, mint a néző és előadó (színész) közötti viszonyra, tulajdonképp semmi összeköttetése a drámai tökélyel, mit ezer meg ezer példa bizonyít a drámai költészet történetében, mert később nagyra becsült, világszerte elismert tehetségek drámai legelőször füttyel fogadtattak, középszerű és ennél alábbvaló műveket pedig süveghányva üdvözle a közönség nem egyszer, habár csak kevés időre is.

Minthogy a színi hatás ott kezdődik, hol a dráma színpadra lép, természetes, hogy eme stádiumból magyarázhatjuk ki egész titkát, melyet műértők is különbözőleg tanítanak, s innen

a félreértés. Igen kevés utángondolkodásra kitalálhatjuk ugyanis, hogy nincs egyetlen oly erénye a jó drámának, mely a színi hatással összekötésben volna. Az eszme, például *Othellóban* a féltékenység? Mi köze ennek azzal? A párbeszéd? Nincs erre szükség jó társaságban, s nem az élet szolgál-e itt alapul, példányul, mikor rendszerint az innen ellesett és eltalált tüneményeket játsszuk be a költészetbe, szerencsések, ha tudjuk bejátszani? A mese? Hát a regénynek, novellának nincsen-e meséje? s mit keresne itt a színpad? A szép nyelv, a költészet? Vajon kizárólagosan van-e joga színpadnak a költészethez, a szép nyelvhez? Nincs, mondom, nincs egy jóra való oldala is a drámai művészetnek, mely a színi hatásból mint elvből következnek, és mégis annyi történeti adat és józan ítéset ellenére immár szinte tíz vagy több éve díszlik e gyönyörű mákvirág elvi beccsel a magyar drámai költészetben! A színi hatás már oly tünemény, mely a drámai költészet eszméjén kívül esik, s támpontjait nem az eszméből, hanem ennek külső körülményeiből veszi. Ilyen maga a színpad, mely csak gép, hol az idő és tér viszonyai képzelődésünkre bízva akkor is, ha díszítmény és falak jegyzik a történet helyét, s még inkább, ha odaírjuk a darab elé, hogy "az előjáték és a valódi dráma közt tíz-husz esztendő köz van". Ezen hajlékony természeténél fogva tömördek változatokat bír fölvenni, különösen képzelődő erőnk segítségével a meglepésig hatni. Nem egy költő használta már előnyeit. Az alakoknak bevezetése van némi újdonszerű érdekléssel a nézőre; azonban a színpad inkább a színészi nyegleség pályája, mint a költőé, de igen sok költő egyszersmind színész, is, midőn ír, ezért bízunk a színpad másvilági természetében. Színész a költő, mikor ír, leginkább azért, hogy megszokott színészi egyéniségek kápráznak vagy lebegnek szeme előtt, kiknek hanglegjtését, testhordozását, szenvedét (pathosz), jártát-keltét isméri s minderre számol. Így jött elő a magyar színpadon már eddig egypár tucat Lendvai és Réthy; sztereotip alakok, kiket jobban isméri a közönség, mint a költő, ki szerencsét akar csinálni általok.

Ezeknél nem alábbvaló eszköze némely színihatásleső költőnek az uralkodó vélemények, napirenden levő eszmék s divatos előítéletek felhasználása. Francia drámákban, aztán magyarban is, egy semmirekellő gróf, egy érdemes szegény ember. Amannak igazsága soha, ennek mindig. Ily csonka-bonka foldozatok, idétlen cafrangok a szabadelvűség becsúztatott hamis felkiáltásai, kell, nem kell, a szabadság, nemzetiség hiába fölvetett szent nevei; a "nép" szónak, eszmének örökös ismétlése. 1847. évi színházi bírálataink egyikében van megjegyezve, hogy egyetlen egy felvonásban hetvenkétszer fordul elő ez a szó: nép, és pedig többnyire hangnyomatékkal. Aztán vannak egyoldalú írók, kik éppen a pártok s társadalmi osztályok vagy tán egyenesen karzat és páholy tetszését, örömét keresik, s legferdebb nemét állítják elő a színi hatásnak.

Mennyiben vétethetnek eszközül festészet, zene vagy ének, erre is elég példát mutat a nemzeti színház. Sokszor egy-két dal teszi a népszínműben mindazt, mit az ember azonnal el nem felejt. Aztán a ruházat, arcszín, torzítás csak mint mellékes rossz jönnek elő a többi mellett, s legtöbbször a színész műveltsége vagy belátása szerint.

Tehát a színi hatásról általán fogva elmondhatni, hogy az *a dráma eszméjén s igazságán kívüli támpontját*; nem a lényegben, hanem a mellékletekben, s ilyszerű hajlása a külsőség felé túlnyomóvá lévén, a helyzeteket, lélekállapotokat igen rikoltó színnel festi, a pirosat éppen vérrel, hogy annál igazabb legyen és borzasztó; túloz minden szenvedélyt, cselekményt; innen a fulladásig tömött dráma sok minden jelenetekkel a franciáknál; innen a mese kuszátsága, melynek történetei apróra fölmetélvék; innen a rövid, csupa felkiáltásokba szorított beszéd, melynek rendszeren elharapták a javát stb. De ki győzné előszámlálni s rendszeresen előadni a sok ficamodást [<http://mek.oszk.hu/04900/04939/04939.htm#58>]!

4. Dolgozza fel Gyulai Pál. *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* c. kritikáját.

10.Téma: A magyar irodalomkritika a 20. század elején

1. A magyar irodalomkritika helyzete a 20. század elején

2. Irodalomkritikai irányzatok
3. Irodalomkritikai folyóiratok
4. A Nyugat szerepe a század eleji magyar irodalomkritika alakításában

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában a magyar irodalomkritika helyzetét tanulmányozzuk a 20. század elején. A magyar irodalomkritika ismertetésével párhuzamosan az európai kritikában végbement változásokról is beszélünk. A nyugati kritika, magyar irodalomkritika fejlődésére gyakorolt hatását is vizsgáljuk. A század elejének irodalomkritikai irányzatairól is szó esik: a Nyugat kritikájáról, az elvi kritikáról, az impresszionista kritikáról, a konzervatív kritikáról stb. Szót ejtünk a modern kritika vizsgálati módszereiről.

Részletesen tárgyaljuk a korszak kritikai folyóiratait. A legnagyobb hangsúlyt a Nyugat c. folyóirat század elejére gyakorolt hatásának vizsgálatára fektetjük. Ignó, Osvát Ernő, Hatvany Lajos kritikai megítéléséről, törekvéseiről, a modern magyar irodalom fejlődéséért tett küzdelméről is beszélünk. Behatóan elemezzük Hatvany Lajos: *Én és a könyvek* c. írását.

A témán belül több szempontú vizsgálatnak vetjük alá Schöpflin Aladár kritikai nézeteit, azon belül *A magyar kritika*, *A kritikus* c.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. ANGYALOSI 1996. Angyalosi Gergely: *Kritikai törekvések a Nyugat vonzáskörzetében* = A. G.: *A költő hét bordája*. Debrecen, 233–248.
2. VERES András (szerk.) *A magyar irodalom története*, II. kötet, 1800–tól 1919-ig, Bp.: Gondolat, 2007, 57–72. (4.)
3. Abafi, in: SZEGEDY-MASZÁK Mihály–VERES András (szerk.) *A magyar irodalom története*, II. kötet, 1800–tól 1919-ig, Bp.: Gondolat, 2007, 196–211. (8.)
4. SZEGEDY-MASZÁK Mihály: *A magyar irodalmi romantika sajátosságai*, in: Sz-M. M.: *„Minta a szőnyegen”. A műértelmezés esélyei*, Bp.: Balassi, 1995, 119–128. (1., 5.)
5. Gintli Tibor–Schein Gábor: *Az irodalom rövid története*. Pécs. 2007. 571. o.
6. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1245.html>
7. <http://irodalmiszemle.sk/2009/01/grendel-lajos-magyar-lira-es-epika-a-20-szazadban-28/>
8. <http://www.letunk.rs/kritika-es-narratologia/>

9. http://www.literatura.hu/irok/xxszazad/euproza/hatvany_lajos.htm

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Schöpflin Aladár: Válogatott tanulmányok (A kritikus)
2. Osváth Ernő: Az elégedetlenség könyvéből
3. Ignóty: Olvasás közben
A Nyugat útja
4. Hatvany Lajos: Én és a könyvek

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a 20. század eleji magyar irodalomkritika sajátosságait;
2. Ismertesse a 20. század eleji magyar irodalomkritika irányzatait;
3. Ismertesse a 20. század eleji kritikai sajtóorgánumokat;
4. Ismertesse a Nyugat c. folyóirat szerepét a magyar irodalomkritika fejlődésében;
5. Értelmezze Schöpflin Aladár. *Magyar kritika* c. írását, mutassa ki a szöveg jelenkori aktualitását:

Schöpflin Aladár: A magyar kritika

Az igazi irodalmi kritika szükségletét a nagyon fejlett irodalmi élet szokta megteremteni, mint ahogy a fejlett gazdasági élet teremti meg és fejleszti ki a termelő és a fogyasztó közötti közvetítő gazdasági szervek szükségét. Sok jó író és nagyon sok intelligens olvasó, gazdag termelés, mely szükségessé teszi a termékek érték szerinti osztályozását, s a fogyasztók különböző rétegei közti szétosztását, élénk kereslet, mely öntudatosan érzi, hogy mire van szüksége, s öntudatosan akarja élvezni a produkció nyújtotta lehetőségeket - mind a kettő megkívánja, hogy mielőtt a termék a fogyasztóhoz jut, elláttassék a megfelelő értékjelzésekkel, s megadassanak azok a szempontok, amelyek szerint élvezni lehet.

Nálunk ilyen fejlett és élénk irodalmi élet sohasem volt és ma sincs. A mi irodalmi törekvéseink, melyek időszakonként nagyszerű tehetségeket vetettek fel és nagyszerű művek termésére vezettek, sohasem támaszkodtak a nagy tömegek érdeklődésére. Az irodalom fogyasztó publikuma mindig csak igen csekély része volt a társadalomnak. Az írónak csak igen ritkán adatott meg az egész nemzetre való hatás gyönyörűsége. Irodalmi közvélemény abban az értelemben, hogy az emberek nagy sokaságának élénk érdeklődése kíséri az író törekvéseit és tudatos állást foglal velük szemben, sohasem alakult, s néhány író kivéve, akik a rendkívüli tehetség mellett a rendkívüli népszerűség adományával is meg voltak áldva, a többiek mind csak egy csekély számú, szűk körre voltak utalva.

Az érdeklődésnek ez a korlátozottsága az oka, hogy a tudatos és rendszeres kritika szükségérzete csak az írók részéről hangzott fel időnkint, a közönség részéről azok a kísérletek is, melyek az ilyen kritika megteremtésére irányultak, nagyon csekély érdeklődéssel találkoztak. Kazinczy óta minden nemzedék megkísérlett kritikai folyóiratokat teremteni - egy

sem volt köztük hosszú életű. Kiváló kritikusaink munkái nagyon csekély érdeklődéssel találkoztak, olvasóközönségük teljesen az írókra és az irodalom-mellettiekre csekély számára támaszkodott. A magyar irodalom visszhangtalan: nem érezni mögötte a nagy tömegek helyeslő vagy vitázó szavát, s ha egy-egy hang megpróbálja is megadni a visszhangot, elszigetelt marad, csak a maga, nem pedig a sokak nevében szól.

Kritikusaink irodalmunk óta mindig voltak, köztük finom és gazdag szellemek. Maga Kazinczy is sok kicsinyessége s az akkori irodalmi viszonyokból érthető önképzőkori vonásai mellett is finom és éles kritikus volt, finomabb és élesebb, mint amilyennek nyomtatás alá szánt nyilatkozatai mutatják. Kölcsey az első nagyszabású, magas szempontokból ítélő kritikusunk, de hamar kedvét szegte a kritikái nyomán felserkenő felzúdulás. Bajza inkább diktatori energiájával, mint kritikai képességével tett szolgálatokat, de mindenesetre az igazi kritika célját, a magasabbrendű irodalmi kultúra megteremtését munkálta. Gyulai emelte a magyar kritikát művészi színvonalra, minden egyoldalúsága és dogmatikus elfogultsága mellett is szempontjai művészi szempontok, s a formában a művész magaslatáig jutott el. Jellemző azonban, hogy a három egymás után következő nemzedék mindegyikével csak egy kritikusunk volt, sem Kölcseyvel, sem Bajzával, sem Gyulaival szemben nem állott csak valamennyire is egyenrangú kritikusai tehetség. Kritikusaink voltak, de nem volt kritikánk, csak egyes ember ítéletei alapján alakult az irodalmi törekvésekről és ezek eredményeiről valamilyes vélemény, nem pedig a különböző vélemények sűrűlődséből. A kritika bizonyos értelemben az irodalom lelkiismerete, ennek nálunk mindig csak egy ember volt a letéteményese. Ezért volt lehetséges, hogy egy-egy kritikus munkája nyomasztólag nehezedett a fejlődő irodalmi életre, megnehezítette a szabad fejlődést, a Bajzaé is, és egy időben a Gyulaié is. Az utóbbi még most érezteti hatását az akadémikus kritikában, amely még ma sem lát tovább mestere orránál, s velejében nem egyéb, mint a Gyulai által adott kategóriák ismétlése és felhívítása. Az a teljesen, szinte látatlanban elítélő állás, melyet Gyulai az Arany utáni irodalmi fejlődéssel szemben elfoglalt, ma is megszólal még az epigonok száján, s nagy részben ennek tulajdonítható, hogy akik Gyulainak igazi, tehetséges tanítványai voltak, mint Péterfy, csaknem egészen elfordultak a körülöttük hullámozó irodalmi élettől a múlt felé, az irodalomtörténeti kritikába menekültek, elvetve maguktól a jelenre való hatás kínálkozó lehetőségeit. Gyulai a maga virágkorában eleven, az aktuális élettel szoros kontaktusban élő, harcos szellem volt, tanítványai éppen harcos szellemét nem örökölték. Finom és nemes esztéta-szellemek akadtak köztük, de a körülöttük felnövekvő nemzedékek irodalmi küzdelmeiből kivonták magukat, s hatásuk jobbra csak az irodalomtörténeti érdeklődők körére szorítkozott, az irodalmi élettől többé-kevésbé idegenek maradtak.

Az irodalom kritikai feldolgozása Gyulai óta - még az ő életében, mert hiszen az ő kritikai működése már egy negyedszázaddal halála előtt csaknem megszűnt - mondhatni teljesen a sajtóra hárult. Az, hogy a szépirodalmi produkciót csaknem teljesen abszorbeálta a mindjobban terjeszkedő hírlap, a kritika jobb hely híján a lapok rovataiba és legjobb esetben tárcájába menekült. Olyan helyre, amelyre nem való, mert a kritika a dolgok természete szerint hamupipőkéje a sajtónak. A hírlapnak csak az a fontos, ami a közönség nagy tömegeit érdekli, s az olyan csekély és lanyha irodalmi érdeklődésű társadalomban, mint a miénk, a sajtóbeli könyvkritika a hírlap természeténél fogva a legkevésbé gondozott rovattá száll alá. Azok a lapok, melyek felettébb röstellnék, ha a rendőri hírek rosszul megírva s hiányos informáltság alapján kerülnének hasábjaira, nem látnak abban semmi szégyellnivalót, ha könyvismertetések a legkiabálóbb együgyűségtől hemzsegnek, vagy ha egyszerűen lenyomatják a kiadók mindent dicsérő reklám-közleményeit. A szerzőnek a szerkesztősséggel való összeköttetése nálunk döntő kritikai szempont. Ha a közönségben bármi csekély szükségérzet nyilvánulna intelligens és céltudatos könyvkritikák olvasására, az újság a maga élénk publikum-érzekével rögtön felfogná ezt a kívánalmat, és alkalmazkodna hozzá, amint hogy a lapok közti folyton fokozódó verseny folytán teszi is, sokkal kevésbé jelentős

dolgokban is - hírlapi kritikánk silányságának állandósága, melyben nyoma sincs a jobb felé való fejlődésnek, éppen azt mutatja, hogy az olvasók tömege nem is kíván irodalmi kritikát. Színházba ellenben mindenki jár, és a műkiállításokat is sokan látogatják, s tartanak is rá, hogy a színházban és a műkiállításon nyert benyomásaikról művelten be tudjanak ismerőseiknek számolni. Amíg a könyvolvasás teljesen az olvasó emberek magánügye, mely lakásuk elvonultságában, köztük és a kezükben levő könyv közt folyik le, a színházi előadás és a műkiállítás társadalmi esemény is, amelyben huzamosabb időn át sok száz, sőt sok ezer ember vesz részt bizonyos ünnepélyes külsőségek mellett. Ezért fontosabb a hírlapnak a könyvkritikánál a színházi és a képzőművészeti kritika, s ezért van, hogy az a lap, amely egyáltalán nem törődik vele, ki és mit ír bele az új könyvekről, ügyel arra, hogy jó és hozzáértő színházi és művészeti kritikusa legyen, aki kellően ki tudja elégíteni az előfizetők kíváncsiságát az új színdarabok, a színészek új szerepei és az újonnan kiállított képek és szobrok iránt.

A fejlődésnek ez az iránya az oka annak, hogy a magyar kritika az utolsó huszonöt-harminc esztendőben teljesen a lapok színházi rovatába szállott alá, s mellette csak a műkritika foglalt el némi jelentősebb tért, tekintve a közönség túlnyomó részének felületes hozzáértését és érdeklődését, s általában képzőművészeti műveltségünk alacsony színvonalát, egyelőre inkább mennyiség, mint minőség dolgában. Aki valamire való kritikai tehetségünk akadt az utóbbi időkben, az majd mind a színi kritikában fejtette ki erejét. A legfinomabb és legnemesebb magyar kritikai tehetség Péterfy óta, Ambrus Zoltán is mint színházi kritikus hatott az írók és a közönség közvéleményére. Ezért az utóbbi negyedszázad magyar kritikai tevékenységét csakis a színi kritika figyelembevételével lehet megmérni, s olyan színházi kritikusnak, mint Ambrus Zoltán, a drámaírásra és színjátszásra, a közönség ízlésének fejlesztésére való hatása irodalmi kultúránknak elsőrendű fontosságú tényezője, még a színháztól távolálló irodalmi műfajok tekintetében is, mert az intelligensebbé nevelt színházi publikum egyúttal intelligensebb olvasó publikuma a versnek és a regénynek is. Hogy Ambrus emellett a legművészbib irodalmi essay-írók egyike is, általában a legkitűnőbb irodalomértők és ismerők egyike, és csakis Gyulaihoz és Péterfyhez hasonlítható mestere a magyar prózai stílusnak, azt most újra bizonyítva látjuk összes művei most megjelent utolsó sorozatának Vezető elmék című kötetével.

Az a kritika azonban, amely nyomon kíséri az irodalmi termelést, állást foglal az egyes jelenségekkel szemben, szempontokat állít fel az irodalmi művek megértésére és élvezésére, elméletileg tisztázni igyekszik az irodalom fontosabb kérdéseit, öntudatosá teszi az írónak és könyvének a múlttal és a jelennel való kapcsolatait, s általában olyanformán dolgozza fel az irodalmi termelés anyagát, ahogy a publicisztika a politikai életét, úgyszólván teljesen hiányzott a legújabb időkig irodalmunkból. Gyulai emlékezetes küzdelme óta, melynek eredménye Petőfi és Arany elsőségének általános elismerése lett, Ignotus volt az egyedüli, aki már mintegy húsz évvel ezelőtt nyomatékosabb kísérletet tett az irodalmi publicisztikának erre a fajtájára. Időközben szünetelő kritikai tevékenysége újra feléledt, még nagyobb nyomatékkal és most már világosan látható döntő hatással, a mai fiatal irodalmi nemzedék törekvései körüli harcokban. Nagyon hosszú idő óta ez volt az első igazi irodalmi vitánk, amely nemcsak a céhbelleket foglalkoztatta, hanem a közönség széles köreit is, s ebben a vitában leginkább Ignotus révén irodalmi gondolkodásunk annyi s oly fontos új gondolattal szaporodott, mint talán még soha. Éppen abban van a kritika e publicista fajtájának a hatása a kultúrára, hogy az elméket megtermékenyíti az irodalomra vonatkozó gondolatok tömegével, emeli és megszorítja szempontjaikat, a teljesebb megértés révén szorosabbra kapcsolja a viszonyt író és olvasó között, megkönnyíti, sokszor lehetővé teszi íróknak és irodalmi irányoknak az érvényesülését, s színesebbé, elevenebbé, tartalmasabbá teszi az irodalmi életet. A társadalomból jövő visszhang nélkül az irodalom mindig meddő amatőrködés marad - a kritika ennek a visszhangnak a közlő hangszere.

A rendszeres és igazán irodalmi színvonalon álló magyar kritika kifejlődésének ma még igen nagy, egyelőre csaknem elháríthatatlan nehézségei vannak. Az érdeklődő közönség csekély száma mellett ott van irodalmi életünk kicsinyessége, amely annyi sokféle és az irodalmi szempontokra egyáltalán nem is tartozó tekintetek figyelembevételével terheli a kritikus, hogy a munkája becsületes elvégzéséhez szükséges függetlensége egészen odavész, s amely folytonos feszélyező korlátja még a legbátrabb és legélénkebb irodalmi lelkiismeretű kritikusként is. Hiszen még az aránylag legfüggetlenebb színházi kritikus sem tud ezektől a mellékszempontoktól menekülni, s kritikánk kénytelen volt valóságos tolvajnyelvet kitalálni a buknivaló színdarabok bukásának enyhítésére, s a kritikus igazi véleményét a legtöbb esetben csak a publikum tapasztalt és ravaszul olvasó része tudja a sok enyhítő körülmény közül kitalálni. A független és bátor kritika annyi önfeláldozással jár a mi szűkös viszonyaink között, amennyire csak ritka ember képes, és ritka kritikus tud a mi kritikára alkalmatlan talajunkban olyan biztos és független irodalmi pozíciót teremteni magának, hogy a teljes függetlenség nemes luxusát megkockáztathassa. Ehhez elsősorban az kellene, hogy támasztékot találjon olyan közönségben, amely megkívánja az irodalmi dolgokról való független tájékoztatást. Ez a közönség azonban még nincs meg, irodalmi kultúránk még nem ért odáig. Amíg ez meg nem lesz, addig megmarad a régi állapot: vannak és lesznek kitűnő kritikusként, de nincs és nem lesz kritikánk [http://epa.oszk.hu/00000/00022/00121/03891.htm].

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza és értelmezze Schöpflin Aladár jó és rossz kritikusi magatartásról vallott nézeteit:

SCHÖPFLIN ALADÁR: A KRITIKUS (Felolvasás a Nyugat jubileumi estjén)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ha majd erről az estéről hazamennek, el fogják egymásnak mondani véleményüket az estén szereplő írókról és műveikről s megpróbálják szavakba foglalni azt is, hogy az egyik mért tetszett jobban, mért a másik kevésbé. Szóval önök is kritikusok mind, akik itt ülnek.

Arra akarom önöket ezzel az invokációval figyelmeztetni, hogy a kritika is, mint minden irodalmi alkotásmód, egy ősi emberi ösztönből származik. Aki valamely élményen ment keresztül, vagy valami esemény tanuja volt, mely érdeklí és izgatja, abban feltámad az az ösztön, hogy élményét és azzal kapcsolódó izgalmát másokkal közölje. Akiben ez az élmény olyan intenzív, hogy állandó, lerögzített formába kívánkozik, a közlési ösztön olyan erős, hogy lerögzített formába alakított élményeinek köztudomásra hozása élethivatássá válik, abból lesz az író. Ha ez az élmény magára az életre vonatkozik, akkor az író lírát, drámát, elbeszélést ír. Ha valamely olvasmányra vonatkozik, akkor kritikát ír. A kritikus tehát lényegileg csak élményének forrása által különbözik a szépírótól. A többi különbségek mind csak másodlagosak. Az írók e két külön kategóriája ezért nincs is olyan nagyon élesen elválasztva. A kitűnő írók rendszerint kitűnő kritikusként is, a nagy kritikusként sok a kitűnő szépíró.

Azért mégsem merőben önkényes elhatározás dolga, hogy valakiből szépíró lesz-e, vagy kritikus. A dolog azon múlik, melyikre tud erősebben reagálni, melyik izgatja fel

intenzívebben alkotó kedvét és képességét: a valóság vagy az olvasmány élménye. Vagyis érdeklődése az élet vagy a könyv felé fordul-e inkább és élményeinek reprodukálásában e reprodukálás közvetlen öröme vezeti-e inkább, vagy az ítélet ösztöne. A szépirodalomban is szerepet játszik az ítélet, sőt a regény és dráma modern fejlődése egyre inkább az élet kritikája felé irányul, de az író nem tesz érték dolgában különbséget élmény és élmény között, az élet egészét igyekszik ábrázolni s ezért egyformán örül a napsugárban fürdő porszemnek és a legszebb emberi szenvedélynek. Ítélete róluk csak abban nyilvánul, hogy mindegyiket a maga súlyának és az életben való szimbolikus jelentőségének aránya szerint szövi bele alkotásába. A kritikus ellenben az irodalomból szerzett élményeit ítéletének szempontjai szerint értékeli: visszautasítja vagy elfogadja, sőt velük szemben való állásfoglalásába indulati elemeket is elegyít.

Az ítélet és indulat-nyilvánítás e pontján válik külön a kritikus két főtípusa. Az egyik valamely elméleti megfontolásból indul ki. Alkot magának egy eszményt arról, hogy milyennek kell lenni az irodalomnak, az írónak, a különböző műfaj szerinti műveknek s ehhez az eszményhez méri hozzá a kritikája alá vett könyvet. Mennél inkább megfelel az az ő eszményének, annál kedvezőbb ítéletet alkot róla. A kritikusnak ez a típusa szélesebb tudományos megalapozást keres magának, minden műre alkalmazható általános szempontokra törekszik, kritikája többé-kevésbé elméleti jellegű. Az íróval szemben bizonyos fölénybe igyekszik kerülni, szeret vele vitatkozni, alkalom adtán megleckézteti, hibáját nem bocsátja meg, a szigorú tanítómester magatartásában áll előtte. Erősebb a hajlama az elítélésre, mint a dicséretre. Látszólag elfogulatlanságra törekszik, érvényesnek tartott tantételekre hivatkozik, melyek áthágása tilos, egy ítélő bíró talárjában jár. Valójában azonban elfogult is tud lenni, sőt többnyire az, mert polemikus természete kizárja a teljes elfogulatlanságot s képzelt bírói székéből sokszor mond igazságtalan ítéletet. Elfogultságai részben személyi természetűek, ha ellentétet érez saját személyi ideáljai és az írói között, vagy ha az író olyan embertípushoz tartozónak érzi, amely neki ellenszenves, többnyire azonban párt-elfogultságok. Mert ez a kritikus-típus mindig egy pártnak az embere, előre megállapított programmal dolgozik, beleveti magát egy irodalmi irány, vagy egy világfelfogás sodrába s ami ezen kívül van, az iránt kevés méltányosságot tanusít. Az irodalom ügyét nagyra tartja, de könnyen azonosítja az irodalmat a maga pártjával. A legfontosabb az neki, hogy finom mérlegen pontosan lemérje valamely mű erényeit és hibáit és ezeknek valamiféle középárányosa alapján mondja ki ítéletét. Büszkélkedik azzal, hogy őt nem vesztegeti meg az írónak a részletekben mutatkozó genialitása, az ő szeme az egész műre van függesztve s ha egy genialis író a részletek szépsége kedvéért elejti az egész mű harmóniáját, akkor kész a szemrehányással, hogy nem jól használja fel geniejét. A fennálló társadalmi és ízlésbeli rend híve, haragszik minden forradalmiságra, akár művészi, akár másféle forradalomról van szó; elméje precedensekre, nagynak felismert írók gyakorlatára támaszkodik s zavarba jő vagy haragra gerjed, ha olyasvalamivel találkozik, amire nincs precedens, ami túlmegy az előző nagyok gyakorlatán. Sokat és szívesen hivatkozik a multa, régebbi nagy írók példájára, konzerválni szeretné e példák érvényét, mert ezek közelítik meg legjobban eszményeit. Az irodalmat inkább állandó kategóriákban fogja fel, mint a fejlődés folytonos változásában, állandó belső törvényeket keres benne s kelleténél kevesebb figyelmet fordít az írói alkotás folytonos átalakulására a különböző korok követelményei szerint. Hasznos szolgálatokat tesz az irodalomnak az eszmék tisztázásában, a közönség ízlésének magasabb szempontra emelésében, az érték-fogalmak megfogalmazásában és érvényre juttatásában, az írók és művek hierarchiájának megállapításában. Ítéletei rendszerint helytállóak a mult idők irodalmával szemben, de az utókor részéről korrektúrára szorulnak a saját korára vonatkozólag. A kritika relativitásának ténye, melyet sohasem akart elismerni, egy bizonyos idő múlva avulttá teszi munkája legnagyobb részét. Maradandó csak az marad belőle, amit a művészi alkotó-erő teljességével s az irodalmi élmény átérzésének nagy intenzitásával csinált.

A haragjai, polémiái idejüket múlják, a gyönyörködései túlélhetik korukat. Mert gyönyörködésében válik a kritikus is művésszé.

A másik típus lelki mozgatója szintén az irodalom iránti szenvedélyes érdeklődés. Kiindulópontja azonban nem az elmélet, sőt inkább még kissé kérkedik is azzal, hogy az elméletet nem tartja fontosnak. Nincsenek pontosan körvonalazott meggyőződései a különböző műfajokról s azok követelményeiről, az irodalmat inkább a tehetségek szabad játékának tekinti, mint bizonyos, a priori követelményekhez való alkalmazkodásnak. Kiinduló pontja a közvetlen irodalmi élmény, melyet azon frissességében igyekszik reprodukálni, ahogy kapta. Ezért attitűdje nem a tudósé, hanem a művészé: ahogy a művész műalkotást formál életélményéből, ugyanazon belső indítóokok alapján formálja meg ő az irodalomból kapott élményét. Főcélja a tehetség felismerése. Amint felismert egy tehetséget, azonnal melléje szegődik és segítségére siet. Igyekszik meggyőzni az embereket kiválóságáról. Nem keresi erősei és hibái közeparányosát, nem igyekszik esetleges tévedéseiről felvilágosítani, de minden erejével arra igyekszik, hogy előmozdítsa mennél teljesebb kifejlődését, segítsen megteremteni számára azt az atmoszférát, melyben teljes súlyával érvényesülhet. Nézete az, hogy a tehetségnek mindent szabad: áttörni a stílus és műfaj eddig érvényben állott törvényeit, új területeket vonni az írói tárgyalás körébe, szembeszállani a közvélemény áramlataival, szétépíteni hagyományos formákat, új formákat teremteni. Első kérdése minden művel szemben: mekkora tehetség fejeződik ki benne. Azokkal az írókkal és műveikkel, akiket nem tart tehetségeseknek, vagy akiknek tehetségét nem tudta felismerni, nem sokat törődik, legjobban szeret nem foglalkozni velük, vagy ha okvetlenül kell, elintézi őket egy könnyed gesztussal, akár igazságtalanul is. Legfőbb vágya és öröme, idejében felismerni a geniet, mellé állni és kiküzdeni igazát. Ebben a küzdelemben nem fél a túlzás vádjától, a célt tekinti csupán: ráoktrojálni az emberekre a maga meggyőződését. Neki is nagy hajlama van a pártszenvédélyre, a közvélemény bálványainak lerombolására, de akaratlanul is új bálványokat emel a régiek helyébe. A legfontosabbnak az íróban az eredetiséget tartja, könnyen szegődik új irányok szolgálatába, még ha azok forradalmi természetűek is, a hagyományt tiszteli, ahogy illik, de csak azt ismeri el benne érvényesnek, ami a további fejlődést előmozdítja. Ellensége a művész mindennemű megkötözésének, szabályok, hagyományok, tilalmak által, lelkes propagálója a művészi szabadságnak, a művész souverainitásának. A multnak annyiban tulajdonít fontosságot, amennyiben analógiákat és argumentumokat ad a jelen törekvéseihez, de nem keres benne kötelező normát. Szeret figyelmeztetni arra, hogy ami a multból ma hagyományszámba megy, egykor forradalmi újítás volt, melynek érvényesüléseért szintén küzdeni kellett. Az irodalmat nem kategóriák szerint fogja fel, hanem mint folyton változó és megújuló folyamatot, mely a társadalmi, politikai és kulturális mozgalmak sodrában halad s ezért szereti a mindenkori élet szempontja alá helyezni. Az irodalmi művet belülről, a benne nyilvánuló művészi tendenciák szerint szemléli, előre megfontolt preokkupációk nélkül, elsősorban azt keresi, mik voltak az író intenciói és mennyiben sikerült azokat megvalósítani. A mű mögött mindig ott látja az író, aki úgy izgatja, mint valami természeti jelenség. Megérdemli azt a szemrehányást, hogy többet foglalkozik az írókkal, mint műveikkel. De őt éppen az író érdekli elsősorban, olyasformán, mint a regényírórt valamely érdekes alakja s úgy is igyekszik rekonstruálni a műből az író, mint a regényíró szavaiból és cselekvéseiből a regényalakot. Általában az irodalommal szemben nem tudósnak vagy tanítómesternek érzi magát, hanem művésznek, akit hajlama vagy kedve arra visz, hogy az irodalomtól kapott benyomásait formálja művészté. Írásában nem mindig vezeti a higgadt meggondolás, teret enged a hirtelen ötletnek, a temperamentumnak, néha a szeszélynek is. Impresszionizmusát erős meggyőződései mérséklék, melyekhez époly makacsul ragaszkodik, mint dogmáikhoz a dogmatikusok. Ha polémiába keveredik, inkább valamely ügy vagy író mellett, defenzívában harcol s az önfeláldozásig exponálja magát. Az irodalomnak leginkább azzal, hogy segíti új és

jelentékeny tehetségek boldogulását, rokonszenvező közvélemény alakulását körülöttük s ezzel lehetővé teszi új irodalmi értékek felismerését. Ebben úgy érzi, munkája valóban jelentős alkotássá vált.

Ez a két típus természetesen ritkán mutatkozik teljesen tiszta tényészetben. A legtöbb esetben összefolynak a határvonalak, az egyes példák fejlődésük folyamán átminősülnek az egyik típusból a másikba. Látunk példákat arra, hogy az első típusból valaki egy erős irodalmi élmény hatása alatt átfejlődik a másikba, viszont a második típus szerinti kritikus, ha célját elérte, vagyis azok az irányok és írók, akik mellett küzdött, érvényre jutottak, konzerválja attitűdjét, eszményt csinál magának kedvenceiből, törvényt a gyakorlatukból és a rákövetkező újításokkal szemben konzervatív álláspontra helyezkedik. A legmagasabb fokon, a kritika igazi nagyjainál a két típus szerencsésen elegyedik, mind a kettőnél; előnyös tulajdonságai jutnak érvényre. Ezekben az esetekben éri el a kritika legfőbb célját s olyan műalkotásokat hoz létre, melyek értékre, súlyra, az irodalmi fejlődésben való fontosságra egyenrangúvá lesznek a költők alkotásaival [http://epa.oszk.hu/00000/00022/00410/12757.htm].

2. Tanulmányozza a 20. század eleji kritikai orgánumok szerepét a modern magyar irodalom fejlődésében;
3. Tanulmányozza Osváth Ernő szerepét a magyar irodalomkritika fejlődésében;
4. Tanulmányozza a Nyugat c. folyóirat kritikai vizsgálati szempontjait;
5. Tanulmányozza az impresszionista kritika hatását a korabeli magyar irodalomkritika fejlődésére;
6. Értelmezze Hatvany Lajos: *Én és a könyvek* c. írását:

**HATVANY LAJOS: ÉN ÉS A KÖNYVEK
(A BÍRÁLÓ ÖN-SZEMREHÁNYÁSAI)**

Genesis, vagy az idegen város és a bíráló lelke, valamint ez emberfajta létrejöttének, kifejlődésének, megnyilatkozása formáinak és létjogosultságának vizsgálata.

Mit keresek én itt? Ismeretlen emberek, idegen arcok vonulnak előttem el, - nem tudom, hova - beszélnek, - nem tudom, miről. Csüggeszt az idegenség, az elhagyottság, a magány.

Ködös, nedves, hideg az idő. A köd lelkemben gubbaszt, a nedvesség tagjaimon szivárog keresztül, csontig mar a hideg.

Nyitott esernyővel jobbomban, állok a fogadó kapujában s nem bírom magamat rászáni, hogy kilépjek. Hát valami nyári tanulmányútra szakadt irodafőnök vagyok-e én, hogy hangulat nélkül, pusztán kötelességérzetből intézzek el múzeumokat? Úgy érzem, elkorhadok, elkallódom, elszáradok a nagy hallgatásban.

Ti magány emberei, nem hiszek a lelketekben! A valódi, igazi, meleg benső-élet túlteltsége szavakban buzog ki. Szavakat kell mondanom és szavakat kell hallanom, beszélnem kell, ha örülök, beszélnem, ha szenvedek - mindent, szenvedést és örömet, szavak ajándékoztak nekem. Szavakat akarok hát elkapni a tovasiető tömegből, hátha akad egy szó, amely szívembe mélyen belehatol s e nagy törődöttségéből feltámaszt megint.

"Ibolyát vegyenek, szép, friss ibolyát!" - kiált egy kofa - "tíz fillér csomója."

"Azt hiszi, mienk a szavazat-többség"... hát persze uraim, hosszú császárcabátos két nagy-jó uram, - az bizonyára a tietek, sőt kell, hogy a tietek legyen. Mire való volna különben ez a ti jámbor, többség-butarcotok, ha nem arra, hogy e mi áldott demokráciánkban mindenben diadalmaskodjatok. Éljen a többség! Éljen, éljen, éljen!

Hadd lépek ki már! Mit húzódozom? Hiszen az élet itt sem más, mint bárhol e világon.

S már rovom az utcákat. Kíváncsian nézelődöm - vajon mi bukkan majd elélem?

"Ott voltál-e a színházban tegnap?"

"Ott."

"Mint vélekedel az új darab felől?"

"Nagyszerű, - és te?"

"Undok."

"Nos... És a bírálatok?"

"Sohasem olvasok bírálatokat."

"Soha?"

"Soha."

Lám. Vajmi kevéssé biztató beszéd. Vállalkozó kedvem már megint oda. Egyetlen ily szónak mekkora hatalma van.

Nagyszerű - undok.

Hol itt a mérték? Mint képzelhettem, hogy azt én tartom kezemben?

S ha tartanám is? Mit kezdenék vele?

Hiszen az emberek nem olvasnak bírálatot. Nem merem őket szemrehányással illetni e miatt. De meghökken az ember az ilyesmin, amikor bírálónak készül maga is.

Kíméletlen, kegyetlen az idegen világ. Tükröt tart igazi ábrázatod elé. Hallanom kell lépteim neszt, fülem zúgását, szívem dobogását. Hivatásomban sohasem kételkedtem, - most inog alattam a talaj.

Mért nem lett belőlem utcaseprő? Mért nem asztalos? Mért nem lakatos?

Az élethez való közvetlen vonatkozását mint veszi el a gyermek, hirtelen mint látja ott maga és a dolgok között: a könyvet! Szeretném megragadni azt a pillanatot, amelyben a könyvek az én saját, legsajátabb fiatal életemet mások életébe csalták volt bele.

Visszapillantván látom, messze, messze, nagy távolban valahol, valami könyvesbolt kirakata előtt mint áll egy diák. Szeme mintha nyelné a könyveket. Látom aztán megint éji álmidőn mint oson apjának könyves szobájába egy könyvért s mint olvas... olvas, míg csak le nem csukódik fáradt szemhéja.

"Beteges hajlam" - vélitek. Az ítélet, félek, elhamarkodott. Természet dolga ez, olyik ember az életen kezdi s végzi könyveken. Más meg könyveken kezdi s keresztül küzdi magát az életig.

Ne mondjátok: ez egészség - az egészségtelenség. Gazdagabb a természet, mintsem gondolnátok. Minden fiatalság egészséges, amelyiknek mérhetetlen vágyat táplál szorongó szíve.

Van, aki fölfedező utakra indulna, vannak, akik házakat, tornyokat akarnak építeni, csatákat vívni, világot repülni át... mi pedig sápadt testvéreim az őszszakálú Guttenbergben, mi olvasni akartunk.

Senki sem kényszerített, kényszerből mi magunk sem tettük - magától következett. Olvastunk, olvastunk, hogy mindent hadd olvastunk legyen.

Tudtok-e még, testvérek, lázas gyönyöréről amaz első éjnek, amelyben egész füzet telt meg benyomásokkal a nyakra-főre elolvasott sok mindenféle felől.

Tudtok-e még róla? (Hangosan mondandó.)

Tudtok-e még? (Halkan, elhalón.)

Ugyan nyissatok föl újra egy-egy ily régi füzetet. Akkori benyomások - mik voltak csupán? Egy-egy könyv, egy-egy költemény mit adhatott nekünk? Érthetetlen báját egy-egy csendülésnek, egy-egy ige tünékeny villanását, futó árnyékát egy-egy szónak, egy-egy fordulat ezüstcsengésű zenéjét, virágos mondatok hullámzó illatát, suhanó lejtések lázas remegéseit. Csak az élet felől nem volt számunkra a könyveknek mondanivalójuk - ellenkezőleg - úgy meredtek föl belőle, úgy álltak ott holmi örök-kész, örök-állandóságú, változhatatlan dolgokul. A költő óriási, varázslatos, földöntúli lény - Isten.

Ugyan nyissátok csak föl őket, a régi füzeteket s emlékezzetek ama reggeli órára, amikor borzongva, dobogó szívvel álltatok saját írástok rejtelve előtt s úgy kérdeztétek csodálkozóan önmagatokat: ugyan mi is lehet ez? Írhattak volna-e ilyesmit mások is?

Aki művészetéről ír - hirdették az iskolában - azt műbírálónak nevezik.

S ezzel aztán már el is dőlt sorsotok. Az élettől-idegen fiú jogot formált rá, hogy a legfőbb ételjellességről, a művészetéről mondjon ítéletet.

Félelmes időszak, midőn laza benyomások szilárdulást, központot kerestek.

Semmi - semmi - minden szertehullt. Mit lehessen tenni?

Bölcs, okleveles urakhoz megy az ember s tanácsért esedezik. Azok köhrintenek egyet - tartoznak ezzel a tekintélyüknek - köhécselnek előbb és aztán így szólnak: "Erős jelei a bírálói tehetségnek - de teljes képzettség kell ide - dolgoznod kell, tanulnod, fiam".

(Átkozott csürhe! Bocsánat - ez nem tartozik a tárgyra, - de tollam nem állhatta meg.)

Tanulni, hiszen mit jelent az? Könyveket kell olvasni, amelyek az emberhez közelebb hozzanak más könyveket s fölnyissák a művészet titkának zárait.

Könyvekből tudtam meg, mi is legyen voltaképpen a tragikum, mi a komikum, mi az epikai és mi az idilli elem... s még több efféle balgaságot is.

Mindent tudtam immár a művészetbeli különbségekről, határokról, válfajokról s az egyes válfajok különlegességeiről. Öröm volt látni, hamarosan mekkora műveltségre tettem szert s hova-tovább mily pompásan tudtam élni e sok mindenféle betanult holmival. Papagáj sem csinálhatta volna jobban.

Csak hogy a könyvek, a jó könyvek az embert mind messzebbre viszik. Az ember halad. Csak hamar új tapasztalatokkal kellett gazdagodnom.

A műre meken, hallottam, magában véve semmi sincs, amit fürkészni kellene. A mű fontossága: az ember, a fajta, a hely és az idő, amik az embert termik, hogy olyat teremtsen.

Jó tan volt ez, - finom kis tan, mondhatom. Megnyugtató, végérvényes, biztos valami. És milieu, meg kell engednetek, mégis csak finom egy szó. Oly szép, oly művelt a csengése.

Vegyünk két-három kiló könyvet, ugyanegy szerzőtől, vagy ugyanegy korszak szerzőitől valót, jegyezzük ama részeket, amelyek idő, hely és egyéniség tekintetében különösen jellemzőknek látszanak, kis papírszeletekre, ezeket keverjük, rázzuk össze jól egy köcsögkalapban, néhányat úgy találmorra húzzunk ki közülük, ragasszuk nagyobbfajta papírra, épp csak arra ügyelvén, hogy az egyes fölragasztott szeletek között némi, nem túlterjedelmes tiszta köz maradjon. Ezt a kis térséget kell most már a bírálónak a "milieu" szóval és saját eredeti észrevételeivel kitöltenie - (valamelyes saját eredeti mondanivalója csak akad mindenkinek - ha más nem, hát legalább: Íme mily szép, mily csúnya, mily különös, mily jellegzetes, stb.) Észre sem veszitek, néhány hasáb mily hamar megtelik.

E kevésse megerőltető, kellemes módon nem csak hogy kialakul a kor, a hely, az egyéniség képe - de még a valóságnál is valóbbnak tűnik. Egy-egy évszázad egy-egy fejezetben. A nagy ökör ereje a kicsike tégelyben - az ilyesmiből jó lé könnyen készíthető. S a szakácsot, aki ért ilyesmihez, műbírálónak, gondolkodónak, letűnt idők feltámasztójának nevezik.

Szép, szép ez, uraim! Új életre kelteni, - fölötté szép! De hát mért nem inkább csak élni? Nem töprengni utcahosszat, hanem élni, cselekedni, hatni. Mindenekelőtt nagyon ajánlatos, hogy az ember attól a benzingőzt lihegő szörnyetegtől, amely zúgva épp erre robog, halálra ne gázoltassa magát. Azért hát nagy bölcsen még idejekorán kitekerek. Amaz úri ember, aki a vad kocsit könnyed kézzel fékezi s akinek csak tutulnia kell, hogy útjából az emberek jobbra-balra félreugorjanak, tulajdonképpen nagyon is irigylésre méltó. Valóban fölséges lehet cselekvésének hatását oly kézzelfoghatóan érezhetnie.

S én ezt az üdvözítő érzést sohse ismerhessem?

Hatását a bíráló hol érezheti? Mi a bíráló rendeltetése hát?

Köröttem hogyan rohannak íme etetésre az emberek! Van-e vajon valamelyiknek csak sejtelve is rendeltetése felől? Napi munkáját mégis elvégzi, ahogy tudja, mindegyik. Ugyan tégy hát te is úgy, ahogy a többi tesz. Nem szabad gondolkodóba esni, ez kell hozzá mindenekelőtt, hogy az ember dolgozhasson. Vagy pedig, ha megvan már az a gondolkodásra készítő végzetes hajlamunk, legjobb, eszeljünk ki magunknak valami küldetést.

A bíráló küldetése: ítélőbírónak lenni a művészet határpör kérdéseiben. Mi szépen hangzik ez! Úgy érzem, nagyot nőttem immár!

A stagirai Aristoteles és a wolfenbütteli Gotthold Ephraim is effélét gondoltak. Élesre hegyezték ama határkerítések cölöpeit, üvegcsereppel tűzdelték meg és azt gondolták: itt ugyan senki sem mászhatik át. Átmászni kétségtelenül bajos is volna... de átrepülni! Erre a lehetőségre töprengőink nem számítottak volt. Most itt állnak s elámulnak bámulatukban, ha széles szárnycsapással átrepül valaki.

Meghatározását adni valaminek, bizonyára a legnagyobb fokú éleseszűség játéka. De a definíciók legkiválóbb Jósúája sem állíthatja meg a művészet napját.

Az irodalomtörténet szabály- és utasítás-esztergályosai engem ama jól ismert, nagytudományú úrra emlékeztetnek, aki valami amerikai nagybátyjától váratlanul nagy csomó értékpapírt örökölt. A szegény fickó egyszerre csak nyakán érezte a vagyonkezelés gondjait. Megtett mindent, ami tőle tellett, ámde gyöngye tudós-vállnak mégis csak nehéz volt ily teher. Alig hogy a mindenféle papírok állását a legkormönfontabb emlékeztető műveletek révén elméjébe véste - a papírok állása már megint változott.

Alighogy a dráma és a regény bizonyos rendszerbe foglalódik s törvény békójába a ritmus, már új drámák, regények, ritmusok támadnak sosem sejtett módon, amelyeknek a rendszerhez semmi közük. Sőt: mennél kevesebb közük van hozzá, annál jobbak, annál több újat, váratlant adnak a világnak.

S az én hivatásom az lenne, hogy módozatokat keressek, amelyeknek elvetése többet ér a föltalálásuknál!

Megtanultam ugyan szerénynek lenni, de annyira szerény már még sem vagyok. Minden idegem ellene rezzen, minden érverésem tiltakozás.

Szomorú dolog, de nem tagadható: az alkotó művészek számára már mintha itt se volnék, - ördögöt bányák azok a bírálókat, - de a nagyközönség számára talán? Ama jó emberek számára, akik bennünket ízlésük irányításával bíztak meg? Odahaza, a jó meleg köznapi forgalomban boldog biztonsággal töltöttem be ezt a tisztet - most itt ez idegen házak borzalmasan rám meresztett ablakszemeikkel a leggyötrőbb lelkiismereti kérdések elé állítanak. Teljes hatástalanság érzete fagyasztja véretem. Látom az embereket, mint ülnek rakott asztaloknál: a húst, a süteményt. az időt, a cselédeket, a hivatalt szidván, aztán mint ásitának s érzik bágyadtnak magukat - majd újságot lapoznak, vagy valami éppen a kezükügyébe kerülő folyóiratot vágnak zsebre, hogy az utcán-menet, vagy a villamoson ülve elolvassák - és én íme eljövén, itt hirdessem művészeti benyomásaimat? Jutalmamul fülemben ripakszik a mondás: Nem olvasok bírálókat! Egyebet az ily benyomás-kerítőség nem is érdemel.

Aki itt él, mind magának él, úgy éli saját életét. Csak a bíráló álljon oda, hogy egytől elvegyen, másoknak adjon, - minnek? Másnak bőrbe bújni s azt valaki harmadik számára cserezni ki? Sőt oly harmadik valaki számára, aki mit sem tud kezdeni vele. Mért nem inkább a maga számára dolgozza fel?

Ha nem akarsz, hogy a művészet hatásai lelkedbe be és lelkedből ki üresen, siváran, fölhasználatlanul bukácsoljanak, lásd, hogy saját valódat miképpen egészítheted ki legjobban velük.

Mindenekelőtt: ne állíts szabályt. A szabályok csak nem tarthatnak lépést veled. Ítéletet mondani még nem jelent oly kötelességvállalást, hogy az ember mindörökké ugyanazt érezze és mondja. Mihelyt mai tapasztalataid után még mindig tegnapi benyomásaidhoz ragaszkodol, csakhamar észreveszed majd, hogy elszorítják lelkedet s fojtanak. Valamely megállapításnál megállapodni akarsz soha sem szabad... Éppen állhatatosságod révén válnál hazuggá, múltbeli énednek ellentmondván pedig hű maradsz magadhoz és igaz.

Ha az ítélet nem játszik kézre a dolgok panta rhei-jében, a napok tarka csereberéjében, állítólagos művészet-érzéked eltorlaszolja az élethez vivő utadat. Ítélni olyan mint alkotni, változóságaid feldolgozása, kialakítása megváltozásaidnak. Mindkettő egyazon életmélység fölött lebeg. Kész műveknek a te folyton alakuló egyéniségedhez való változó viszonyában rejlik mindenkori mértéke és mindenkori értéke minden tudásnak a művészet fölől. (Mindenkori vagy örök - embernyelven elvégre ugyanegy).

Nos testvéreim, verjük a változó ítéletek szivárványhídját a művész változó lelkétől a mi változó lelkünkig.

Önmagunkban keressünk mértékeket és értékeket.

Célját minden művészetértésnek, lehetőségét minden művészetítélésnek magában foglalja néhány kérdésre való felelet:

Mint alakul egy-egy költői élmény műremekké s válik e révén százféle élményévé másoknak? Mi adja összetételét? Mint él tovább az emlékezetben? És mint különödik el?

Egyik tapasztalatom mért ösztökél szeretnem bizonyos művészeket és másik ezt a szeretetet mért tünteti el?

Van-e jogom arra, hogy ami tegnap még idegen volt nekem, azt ma rokonnak érezzem és viszont?

Jelenem, tudatom a múlttól és sejtelmem a jövődőről mint vonatkozzanak egymáshoz, hogy meg ne semmisítsék, hanem ellenkezőleg, erősítsék egymást?

E kérdések azok, az egyetlen kérdések, amelyekkel az ember a művészetnek mint szemlélője, mint elfogadója, mint megítélője kell, hogy elébe lépjen. S aki azt hiszi, hogy ez a szeszélynek rászabadítása a művészet-tudományra: annak elmondom, mint képzelem azt.

Pfuj, ezerszeres pfuj a bírálóra, akinek életébe a műremek csak véletlenül és nem szükségszerűen kerülnek bele. Pfuj az újság-emberre, aki a színházban parancsszóra szerzi hangulatait s azokat még aznap este leírván, tőlük meg is szabadul.

Ha a műremek saját bensődben saját valódnak egy részét föltárta már (hatása ugyan lehetne-e más?), engeddd, hogy az újonnan föltárt részekben csak hadd keringjen előbb a vér. Járj-kelj azzal a te színházban "ellesett", könyvből "kiolvasott" vagy képen "meglátott" tapasztalatoddal, vedd próbára használhatóságát, a világba dobván magadat vele, hadd nőjön, rügyezzen, feseljen ki, vagy akár hervadjon is el, mielőtt még kifeselhetett volna.

Olykor ez a folyamat órák, olykor meg évek műve. De amíg le nem zajlott, írnod egyetlen szót sem szabad.

Míndez nem olyan-e, mintha azt mondanám: Igazi élet - helyes ítélet! Igazi élet? Egyáltalán minek is még a művészet? Nem jobb-e hegyeket mászni, átúszni folyamokat, csókolni asszonyokat? Hajunkat csak hadd boronálják végig az összes szelek, - ismerni kell a félénk áhítatot a menyasszony fehér nyoszolyája és a tajtékzó vágyat a nő selyemágya előtt, - meg kell ölelned békés embereket és harcok tombolása idején kezdet dühödten ökölbe szorítanod, - kell, hogy álltál legyen ott is, ahol vajúdo asszonyok vonaglanak, ahol gyermekek gügyögnek, ahol férfiak cselekszenek, ahol aggok hörögnek, ismerned kell, ismerned mindent s aztán elmenned és leszakasztanod virágát napodnak.

Napodnak. Melyik nap az? Nos 1908. május hetedike.

Nagyon fontos ezt tudni. 1908. május 7-ike oly magaslat, amely alatt évezredek pihennek. A csúcs még messze - igen magasán, - de immár nem oly alanti, nem oly fárasztó a kapaszkodás, mint azt a tudomány terhével megrakott teherhordók hiszik.

Nem szabad annak kiaknázatlan maradnia, hogy 1880-ban születél s nem 1780-ban, vagy 380-ban. 1880-tól 19..-ig élni nagy szerencse, ha ki tudod használni. Éld életedet, éld hatalmasan, a holtak életéből pedig igyekezzél megszerezni mindazt, ami a tiednek a hatalmát növelheti. Csalárd hála ne engeddd, hogy megtévesszen: a múltat a múltért tanulmányoznod. Idegen idők idegen emberei hadd pihenjenek idegen sírjaikban, a nagy alkotókat nagy műveikben ne keresd. Mindenben és mindenütt: csak magadat kutasd, csak önmagadat. Te vagy mértéke, te a célja is minden kutatásnak, minden bírálásnak, minden művészetnek.

Figyeld meg magadat és ha érzed: ez kell, hogy enyém legyen vagy ha észreveszed: annak már nem vehetem hasznát, - megállapítását ez érzéseknek és okaiknak - íme azt nevezd bírálói rendszerednek.

Alkotó munkájának föltételeiről, ihletének titkairól ám adjon hírt a művész, ha úgy tetszik neki. Vallomásait hálás kíváncsisággal fogjuk hallgatni, - minek leskelődnénk reá.

Műve elkészülvén mint kifejezés az életét alkotójában leélte már s most bennünk mint benyomás kell hogy folytassa életét. Ez átalakulás után a holt kifejezés misztériumaival, amikbe soha teljesen behatolni nem bírnék és amikből aligha hozhatnék ki magamnak bármit is, semmi dolgom immár.

Annál inkább kell gondomba vennem, dédelgetnem a benyomásomat; kísérleteznem kell vele, elmélyítenem, megvizsgálnom, megfigyelnem; titkait, föltételeit kifürkészmem, alakulásainak törvényeit szemmel tartanom.

Majd tapasztalatodnak föltorlódása hat képességedre, hogy bizonyosfajta művészetet magadba fogadj, majd pedig valamely magadba fogadott mű, téged állít mint megváltoztat, az életbe. A bírálás, mint én értelmezem, folytonos szabályozása ennek a viszonynak önálló és magába fogadó élet között. Kalandos története titkos vonzalmaknak, amelyek szenvedéllé duzzadoznak s aztán megint lazává lohadnak. Egy és ugyanazt a művet az ember különböző életkorban különböző okoknál fogva gyűlöli és szereti.

Mi volt nekem Goethe Tasso-ja, mikor az iskolában először a kezembe került? Előkelő, unalmas, szenvedélytelen mű, semmi más. Húsz éves koromban olvastam másodsor. A világfájdalom korszakában. Akkor, a kemény ütközések idején, felbőszültem balsorsán Tássónak, az álmodozónak. Csakhogy Goethe a fiúnak e szenvedésről túlságosan csiszolt, nyugodt nyelven beszélt. Több érzést kívántam, több "kedélyt", több szenvedélyt.

Csak harmadszorra rendített meg a visszafojtott őserő, s Tassóban több idegességet, több melegséget találtam, mint a világirodalom összes, állítólag szenvedélyesen izzó műveiben. Tassónak, az élet félreismerőjének bukása, akit még csak lángeszűsége sem ment, szükségszerűnek és igazságosnak rémlett nekem és örömmel töltött el. Kedves lett Antonio alakja előttem, jól esett látnom, biztos lábon, emelt fejjel, mint áll, mint uralkodik e pompásan gömbölyű földgolyóbison.

Ez Tassója a fiatal férfinak, aki előtt még ott egy egész élet.

Ki tudja, mint járok majd később? Szemben a halállal, úgy lehet, siralmas, fogatlan, Iötyögő hangulatok fognak el majd s nem lesz eröm mindvégig a valóság hitvallását vallanom. Az álmok majd menedékkül tűnnek elém s a dolgok igazi valóját Goethe zsoltáraival már nem dicsérhetem.

Úgy járok talán? S mily vonatkozásban állok majd aztán Goethe Antonio-Tasso-hoz? Bizonyára - megint másban.

Így vándorol egy-egy könyv az élet vándorlásaiban. A bírálat pedig útleírása a vándorlónak. Nem Írai bírálat - ments isten! - ellenkezőleg. Ily felfogásban az ítékezés adománya drámai önalakítás lehetőségét jelenti.

Művészi fogékonysága változásainak feldolgozásában különös emberfajta alakítja meg magát.

Hogy ez az emberfajta méltó-e ábrázolásra? Természetesen - mert hiszen lélekezik. De legalább is épp oly jogosan, mint Homér hősei. A primitívek vallomásait ritkaságuknál fogva túlbecsülni szokás. A kezdetlegesnek hódolni legbiztosabb jele az egészségtelen dekadenciának. Nincs naivabb érzés, természetesebb sem, az összetettség tiszteleténél. Későbbi kor sokszorosan elfogult, összetett lelkek vallomásainak értékét bizonyára méltányolni fogja. Mindenesetre kell, hogy a tiszta vallomás a zavaros tudásnak tömegét keresztüljárja, elárassza.

Ha tehát a bírálóat öncélja a bírálónak s önfenntartása és legsajátabb tette, hát az a jog is megilleti őt mint bármely élőlényt, amely kimegyen megszerzésére az ő eledelének, - hogy mindazt, amit művészet és természet csak alkottak valaha, élete szolgálatára valónak tekintse. Az ő gazdagítására, az ő emelésére van mindaz, - magában véve mind csak tartalmatlan burok.

Amaz építőmérnök művészete is, aki e szép házat építette itt, a szobrász művészete, aki e csodás álló képet faragta... a kegyed művészete is, gyönyörű ismeretlenem, akít, akár csak gondolataimat, idáig követtem és aki létének pusztá valóságával is az összes művészetek művészetét gyakorolja: megbabonáz.

Mint győzhetném meg róla, hogy a kegyed tartalmatlan burokja, vagy buroktalan tartalma is az én létem emelésére s gazdagítására való? "Jó napot, doktor úr", - szól a hölgy, mire az a bundás, szakállas úr, aki épp a kocsijából száll ki, így felel: Alázatos szolgája, nagyságos asszonyom.

Messziről is felismerem. Hiszen ez a házi orvos, az örökké egyforma házi orvos, akivel Pekingben és Münchenben, Párizsban és Szarajevóban egyként találkoztam. - Alázatos szolgája, hogy van férje-ura? Jól. Örvendek. És a kicsike? Az is jól. Pompás! Csak mindig is tessék megfogadni tanácsaimat. Sietnem kell, - nagyon sietek, - súlyos eset, - hm, - hm, nagyon súlyos, aggasztó eset...

A hölgy azt szeretné kérdezni: Ki beteg? Asszony, vagy férfi? Fiatal, vagy öreg? Sok mindenfélét szeretne kérdezni még. De a házi orvos már tovasiet és eltűnik.

A hölgy utána néz. A hölgy mosolyog. Napsugár, - az első félénk, ijedt napsugár tör keresztül a ködön. Eleinte oly csüggedten csillan a fülbevalókon, - aztán mind vígabban villog, mind szemtelenebbül, mind kihívóbban. A köd oszlik, - a világ fényben ragyog, - a hölgy valami barátnője felé int, - kezét ráznak - ölelés, cirógatás, csók (fogadjunk, gyűlölik egymást!) - s vég nélkül való csevegés kezdődik, amelyből a szél csak egy-egy szófoszlányt sodor felém: "Épp most... Az orvos. Súlyos, aggasztó eset... Nem tudja?... A tavaszi levegő... Holnap... Ha férjemet rávehetném... Mit csinál. Péter?... Hogy egy méter?..."

Most mindketten elszurrannak. Csak az élénken mozgó két fejet látom, a nagy struccotlak hullámzását a kalapokon, föl meg oldalt, mintha két nyelv öltödnék ki egymás ellenébe s húzódnék újra vissza ez örök kérdések izgalmas tárgyalása közben.

Mit csinál Péter?

Hogy egy métere?

Örök kérdések, - örökké kíváncsi asszonyok, örökké hümmögő házi orvosok, - örökké aggasztó esetek, - ne vesd meg e látványt, ím így zúg és robog az örök-egyszerű élet előtted. Közepette ennek az örökegyszerűnek, íme, egybe kell fognod mind a sok különféleséget s mindazt, amit komor szobában könyvhalmazok között alkotsz, hozzá ezeket a nőket, e férfiakat, e kérdéseket, ez eseteket... Hadd formálják mindezt mások, te csak ismerd, te csak értsd. A bírálónak ez a küldetése.

Van-e oly megértés, amely nem áll messze félre csenevész csontos karral, hanem frissen, fűrgén, mint a teremtő cselekvés, mindenfelé tesz-vesz?

Ki felelhetne e kérdésre? Mindegy.

Már a kérdés fölvetése is megnyugtató. Mintha rejtőzködő szellemek a leghetlenebb kérdésekre is megfelelnek, s elhaló, soha hozzánk el nem ható szavukkal nyugalom költőznék nyugtalan lelkünkbe.

Hadd hegyezem fülemet, - hátha sikerül elkapnom a láthatatlanok valamely szavát...

A két hölgy rég eltűnt már; szivarom kékes gomolygást ereget, - mit sem hallok, s amit látok: csupa füst [<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00047/01238.htm>].

7. Tanulmányozza a szocialista-realista kritika hatását a 20. századi magyar irodalom és olvasói ízlés alakulására.

11. Téma: Irodalomkritikai hagyomány a 20. század második felében és a 21. században

1. A magyar irodalomkritika helyzete a 20. század második felében
2. A strukturalista irodalomkritika
3. Kritikai irányzatok a században
4. Kritikai folyóiratok a korszakban
5. A 21. századi magyar irodalomkritika jelene

A TÉMA RÖVID LEÍRÁSA

Adott témában a magyar irodalomkritika helyzetével foglalkozunk a 20. század második felében és a 21. században. A strukturalizmus kérdését és a strukturalista irodalomkritikát tanulmányozzuk. Szó esik a században lévő kritikai irányzatokról, a kritika szerepéről a jelenkori irodalomban. Ismertetjük a zsurnalizmus szerepét a modern irodalomkritika szellemiségének alakításában. A megváltozott olvasói szerep és irodalomkritika leépülésének kölcsönhatásáról beszélünk. Keressük a tömegirodalom sikerének és a klasszikus irodalom iránti olvasói közöny okait.

Tanulmányozzuk a kortárs magyar irodalomkritika jelenének és jövőjének minőségét, a posztmodern irodalom hatását fejlődésére. A kérdés pontos megvilágítása és a probléma tisztánlátása érdekében több szociológiai és az olvasás kérdésével, befogadói szereppel kapcsolatos tanulmányt is megvizsgálunk, többek között Hankis Elemér, Wellek, Warren, Bokay Antal, stb. témába vágó írásait.

AJÁNLOTT IRODALOM A TÉMÁHOZ

1. Hankiss Elemér: "Bevezetés" in *Strukturalizmus*. 1–2. Szerk. Hankiss Elemér. Európa Könyvkiadó, Budapest, é. n. [1971]., 5–22.
2. Irodalom- és művészetkritikánk néhány kérdése. Az MSZMP KB mellett működő Kulturpolitikai Munkaközösség állásfoglalása. *Társadalmi Szemle* (1972/10), 26–39. Ugyanez: *Kritika* (1972/9), 19–23.
3. Szili József: "Megjegyzések Novák Zoltán cikkéhez" *Kritika* (1973/4), 16. Újraközölve: Szerdahelyi (szerk.): *A strukturalizmus-vita*. 2. 40–44.
4. Varga Lajos Márton. *Kritika két hangra*. Bp. 1994.
5. Vargha Kálmán. *Korok és pillanatok*. Bp. 1995.
6. Vasy Géza. *Sors és irodalom*. Bp. 1995
7. <http://ketezer.hu/2006/04/a-strukturalizmus-magyarorszagon/>

8. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/1252.html>
9. <http://vmek.niif.hu/02200/02227/html/04/423.html>
10. <http://mek.niif.hu/02200/02228/html/04/22.html>
11. <http://www.tradicio.org/laszlo/newage.htm>
12. http://arthist.elte.hu/Tanarok/Kelenyi_Gy/Strukturalizmus.htm

KÖTELEZŐ OLVASMÁNYOK LISTÁJA A TÉMÁHOZ

1. Wellek, Warren: Az irodalom elmélete (Az irodalomkritika a 20. században)
2. Hankis Elemér: Mire jó a kultúra? Jelentés a magyar kultúra állapotáról
3. Bókay Antal: Irodalomtudomány a modern és posztmodern korban

FELADATOK ÉS TÉMÁK GYAKORLATI ÓRÁHOZ

A hallgatók a gyakorlati óra során beszámolnak az elolvasott irodalmi alkotásokból. Elemzik azokat, kimutatják a bennük rejlő történelmi társadalmi-politikai vonatkozásokat, a szövegek jelenkori aktualitására is kitérnek, valamint az utókor irodalmi hagyományára gyakorolt hatásáról is szólnak. A gyakorlati óra legfontosabb célja, hogy a hallgatók elolvassák a korszak szépirodalmi és történelmi stb. alkotásait és képesek legyenek azt elemezni, értelmezni és levonni azok jelenkori és mindenkori aktualitását.

1. Ismertesse a 20. század második felének magyar irodalmi életét;
2. Ismertesse a strukturalizmus hatását a 20. század második felének magyar irodalomkritikájára;
3. Ismertesse a 20. század második felének kritikai törekvéseit;
4. Ismertesse a magyar irodalomkritika helyzetét a rendszerváltás utáni években.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Az önálló munkában a hallgatónak tanúbizonyságot kell tenni arról, hogy képes az anyag önálló elsajátítására, valamint az elolvasott irodalom elemzésére és értelmezésére. Képes az adott problémával kapcsolatos anyag kutatására, a témával kapcsolatos szakirodalom összegyűjtésére, feldolgozására, a kutatás tárgyával kapcsolatos önálló vélemény, gondolat, javaslat megfogalmazására.

1. Tanulmányozza a kritikus szerepét a kortárs magyar irodalomkritikában;
2. Dolgozza fel László András. Néhány szó a „New Age”-ről [<http://www.tradicio.org/laszlo/newage.htm>];
3. Dolgozza fel Schmidt Júlia. A strukturalista irodalomkritika lényegbeli tévedései [http://adattar.vmmi.org/cikkek/9999/hid_1971_05_11_schmidt.pdf];
4. Dolgozza fel Margócsy István. *Kritika a modern magyar irodalomban c.* írását;
5. Tanulmányozza a New criticism hatását a kortárs magyar irodalomkritikai gondolkodásra;
6. Tanulmányozza az irodalomkritika és az értő, igényes olvasó közötti összefüggéseket.

KÉRDÉSEK MODULDOLGOZATRA

1. A kritika fogalma a klasszikus meghatározás szerint.
2. A kritika fogalma Papp Endre értelmezésében.
3. A kritikai vizsgálat célja és feladatai.
4. Arisztotelész vizsgálati szempontjai.
5. A kritika lehetőségei és alkalmazási köre a középkorban.
6. A reneszánsz kritikai hagyománya.
7. Poliziáno szerepe a reneszánsz kori kritika alakításában.
8. Az exegézis helye és szerepe a reneszánsz kori irodalomkritika fejlődésében.
9. Erazmus és a reformáció fellépésének szerepe a nemzeti irodalomkritikai hagyomány elindításában.
10. A reformáció és a magyar református alkotók szerepe a magyar irodalomkritika fejlődésében.
11. A kritika jellemzői a barokk korában.
12. A felvilágosodás kora, mint a magyar irodalomkritika kibontakozásának ideje.
13. Alexander Pope és a klasszicista kritika hatása a korabeli magyar irodalomkritika fejlődésére, szemléletére.
14. A pör-irodalom magyar kritika fejlődésére és a kritikai magatartás elfogadására kifejtett pozitív és negatív hatása.
15. Bessenyi György kritika szükségét valló felfogása.
16. Berzsenyi, Csokonai, Kazinczy, Katona kritikai felfogása.
17. A reformkori magyar irodalomkritika jellemzői, képviselői.
18. A kritikai sajtó szerepe a magyar irodalomkritika fejlődésében.
19. A XIX. századi magyar kritikai hagyomány jellemzői, képviselői.
20. A magyar irodalomkritika helyzete a XX., XXI. században.

KÉRDÉSEK SZIGORLATRA

1. Az irodalomkritika fogalma a klasszikus és kortárs felfogás szerint.
2. Az irodalomkritika kialakulásának történeti háttere.
3. Az irodalomkritika története a középkorban.
4. Az irodalomkritika története a reneszánsz korában.
5. Az irodalomkritika megváltozott szerepe és helye a reformáció korában.
6. Az irodalomkritika sajátossága a barokk korban.
7. A felvilágosodáskori irodalomkritika.
8. A klasszicizmus és az irodalomkritikai hagyomány.
9. A nemzeti irodalomkritika kialakulásának lehetőségei és előfeltételei a felvilágosodás korában.
10. A nemzeti irodalomkritika forrásai.
11. A nemzeti irodalomkritika sajátosságai, hagyományai a felvilágosodás korában.
12. A pör-irodalom helye, szerepe, sajátosságai, kialakulásának okai a magyar irodalomkritikában.

13. A felvilágosodáskori nemzeti irodalomkritika teoretikusai.
14. A magyar irodalomkritika sajátosságai a XIX. században.
15. A reformkori magyar irodalomkritika általános jellemzői.
16. A reformkori magyar irodalomkritika 1940-ig.
17. Az 1940-es évekig megjelent kritikai folyóiratok sajátosságai, jellemzői, színvonala és szerepe a magyar irodalomkritika fejlődésében.
18. A magyar reformkori kritika nagyjai, teoretikusai.
19. A magyar irodalomkritika helyzete 1940-es évek után.
20. Az 1940-es évek után jelentkező kritikai lapok színvonala, képviselői.
21. A magyar irodalomkritika a XIX. század második felében.
22. A realista kritika mibenléte, képviselői, orgánumai.
23. Gyulai Pál szerepe a XIX. századi magyar irodalomkritika fejlődésében.
24. A nemzeti irodalomkritika helyzete a XX. század első felében.
25. Kritikai irányzatok a XX. század elején.
26. A kritika lehetőségei a XX. században.
27. A Nyugat c. folyóirat kritikai magatartása.
28. A századeleji konzervatív kritika jellemzői.
29. Az impresszionista kritika képviselői, jellemzői, vizsgálati módszerei.
30. A nemzeti irodalomkritika jellemzői a posztmodern korában.
31. A kortárs magyar irodalomkritika sajátosságai.

SZAKIRODALOM

1. Assmann, J.: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Bp., 1999.
2. Auerbach, E.: *Mimézis: A valóság ábrázolása az európai irodalomban*. Bp., 1985.
3. Bahtyin, M.: *Az eposz és a regény*. In: *Literatura*. 1995. 4.
4. Bahtyin, M.: *A szó esztétikája (Válogatott tanulmányok)*. Budapest, 1976, 217-256., 257-302. (A regénynyelv előtörténetéhez és A tér és idő a regényben c. fejezetek)
5. Bentley, E.: *A dráma élete (Theatrum Mundi)*. Pécs, 1998.
6. HALÁSZ 1981. Halász Gábor: *A kritikáról* = H. G.: *Tiltakozó nemzedék*. Budapest, 1008–1012.
7. SCHÖPFLIN 1917. Schöpflin Aladár: *Magyar írók. Irodalmi arcképek és tollrajzok*. Nyugat, Budapest
8. TAKÁTS 2009a. Takáts József: *A kritikus mint kritikus* = T. J.: *Kritikus minták*. Pozsony, 7–27.
9. TAKÁTS 2009b. Takáts József: *A kivétel* = T. J.: *Kritikus minták*. Pozsony, 29–42.
10. A biedermeier itt és Európában. *Helikon* 1991, 1–2. sz.
11. A magyar irodalom története. III, (1772-1849), szerk. PÁNDI Pál, Bp., 1965.
12. A magyar sajtó története. I, (1705-1848), szerk. KÓKAY György, Bp.,

- 1979.
13. A magyar kritika évszázadai. I, írta és összeáll. TARNAI Andor, CSETRI Lajos, Bp., 1981
 14. BABITS Mihály. Az ifjú Vörösmarty, A férfi Vörösmarty. = UŐ, Esszék, tanulmányok, Bp., 1978, 208–255.
 15. DÁVIDHÁZI Péter. “Omnis creatura ingemiscit” Erdélyi János kritikusi világnézete = It, 1991, 288–309.
 16. DÁVIDHÁZI Péter. A Vanitatum vanitas és a magyar kritika, = Uő., Per passivam resistantiam, Bp., 1998, 144–173.
 17. DÁVIDHÁZI Péter. Egy szerzői név kiválasztása a reformkorban = ItK 1997/1-2, 123-130.
 18. FÁBRI Anna. Az irodalom magánélete, Bp., 1980.
 19. GERGELY András, Széchenyi István. (Magyar szabadelvűek), Bp., Új mandátum, 1998. 7-15. (Bevezetés)
 20. GERGYE László. Kazinczy Ferenc Gráciái (Kazinczy Ferenc ars poeticája) = ItK 1990, 470-498.
 21. GYAPAI László. Kazinczy a debreceniségről = ItK 1998, 31-66.
 22. HÁSZ-FEHÉR Katalin. A nyilvános és magános irodalomról (Utak Fáy Andráshoz és a Bélteky házhoz)= ItK 1998, 200-225.
 23. HORVÁTH János. A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig, 2. kiad. Bp., 1978, 43-109.
 24. HORVÁTH János. A magyar irodalom fejlődéstörténete, Bp., 1976, 203-356.
 25. HORVÁTH János. Egy fejezet a magyar irodalmi ízlés történetéből. Berzsenyi Dániel, = Uő. Tanulmányok, 2. kiad. Debrecen, 1997, 167–180.
 26. HORVÁTH János. Kisfaludy Károly és íróbarátai, Bp., 1955.
 27. HORVÁTH János. Kölcsey Ferenc = Tanulmányok Bp., 1956, 154–201.
 28. IMRE László. Egy “kedves, ósdi román” (A Bélteky-ház és a regényműfaj hagyományai) = ItK 1998/1-2, 188-199.
 29. JOLSVAI András. “Írók akadémiaja”: a megalapítástól a megalakulásig = ItK 1989, 605–627.
 30. KERESZTURY Dezső-TARNAI Andor. Batsányi és Baróti Szabó = It 1952, 69-93.
 31. KOROMPAY H. János. Bajza József és Henszlmann Imre vitája a francia drámáról = ItK 1986, 517–522.
 32. KOROMPAY H. János. Kritikatörténet és irodalomtörténeti hagyomány = ItK 1998/3-4, 476-479.
 33. KOSÁRY Domokos. Újjáépítés és polgárosodás 1711–1867, Bp., 1990, 197–305.
 34. SZABÓ G. Zoltán. Fontosabb adatok, események a Hymnus legitimációjának történetében = A XIX. század vonzásában, Tanulmányok T. Erdélyi Ilona tiszteletére, szerk. KICZENKO Judit, THIMÁR Attila, Piliscsaba, 2001, 197–204.

35. SZABÓ G. Zoltán. Kölcsey Hymnusáról = ItK 1998, 114-145.
36. SZAJBÉLY Mihály. Vélemények az 1830-as évek magyar prózájáról, = "A mag kikél" Bp., 1990, 58-67.
37. SZAUDER József. A romantika útján, Bp., 1961. (180–247, Kölcsey, 323–363 Csongor és Tünde,)
38. SZAUDER József. Udvarházi klasszicizmus = Uő., Az estve és Az álom, Bp., 1970, 452–543.
39. SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Berzsenyi verstípusai = ItK 1977, 43-51.
40. SZEGEDY-MASZÁK Mihály. Világkép és stílus, Bp., 1980, 116–286.
41. SZÖRÉNYI László. "Múltaddal valamit kezdeni", Bp., 1989, 29–85.
42. T. ERDÉLYI Ilona. Egy kései kiengesztelés kísérlete (Néhány megjegyzés a Pyrker-pör kapcsán) = ItK 1996/5-6,630-649
43. Horváth János. Vitás verstani kérdések, Bp. 1955. 94.
44. Jékel Pál - Szuromi Lajos. Petőfimetrumai I., Debrecen, 1980.
45. Kecskés András. A komplex ritmuselemzés elviek kérdései, ItK 1966. 106-139.
46. Szepes Erika. Közösen a közügyért, Valóság, 1978/11. 97-99. --
Károly Sándor- Kecskés András- Szepes Erika Szerdahelyi István- Szilágyi Péter - Szuromi Lajos. Verstani párbeszéd, Debrecen, 1978. (A továbbiakban: *Verstani párbeszéd*.) *Ady Endre: A Tisza-parton* (Verstani elemzések), Debrecen, 1980. - "A Tisza-parton" (Ritmikai kérdések egy Ady-vers kapcsán), Bp. 1981. (szerk.: Szerdahelyi I. és Kecskés A.) -
Kecskés András: *Ritmuselemek és versrendszerek*, Kritika, 1980/11. 21-23.
47. Varga Lajos Márton. Kritika két hangra. Bp. 1994.
48. Vargha Kálmán. Korok és pillanatok. Bp. 1995.
49. Vasy Géza. Sors és irodalom. Bp. 1995
50. Gerold László. Meglelt örökség. Tanulmányok, esszék, kritikák a XIX. századi magyar irodalomról, színházról, hagyományról és modernségről. Újvidék 1994.
51. Gesta Typographorum. Megjelent Borsa Gedeon 70. születésnapjára. szerk. P. Vásárhelyi Judit. Bp. 1993.